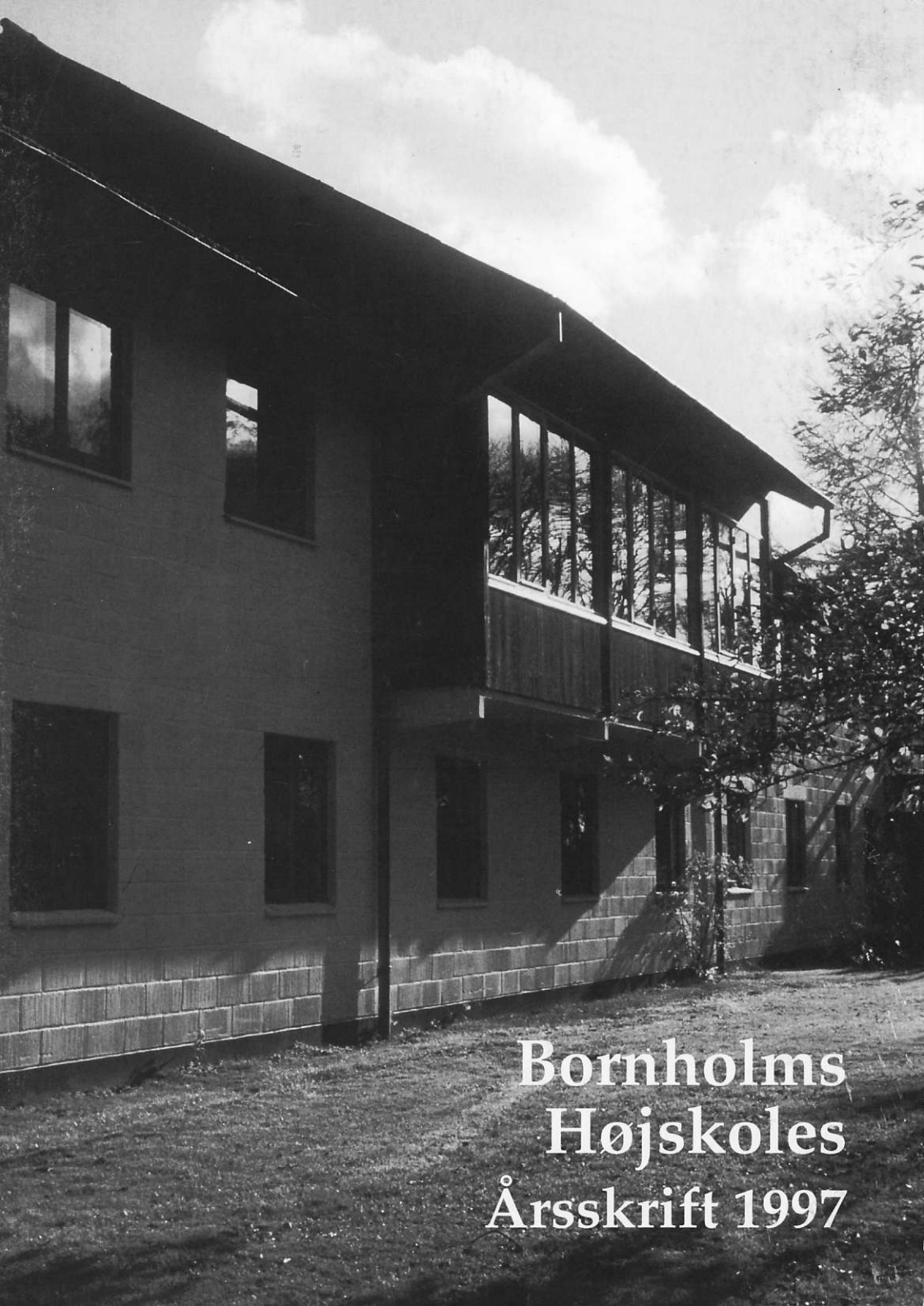

Bornholms Højskoles Årsskrift 1997

Unge piger ved højskolestenen ud mod landevejen i det tidlige forår 1956. Stenen blev rejst i 1950. Pigerne er til højre Else Marie Larsen og til venstre Bente Holmberg. De var henholdsvis datter af og pige i huset hos husholdningslærerinden Grete Larsen. Da Grete Larsen i sommeren 1956 blev køkkenleder på skolen, flyttede Bente Holmberg med som medhjælper. Foto: Erik Koefoed.

REDAKTIONEL BEMÆRKNING

Af Svend Aage Møller

I sidste års årsskrift bestod hovedparten af stoffet som bekendt af en skildring af højskolens historie i de første godt 11 år af Aksel Lauridsens forstandertid.

I direkte forlængelse heraf bringes så i dette årsskrift en skildring af resten af hans tid, 1956-64; dog med et lille tilbageblik og en indledning samt en skoleårskalender 1954-55.

Som nævnt sidste år forelå det meste af stoffet færdigt allerede i 1993, men det har alligevel været nødvendigt med mange tilføjelser og en del bearbejdning for at få en fyldestgørende helhed ud af det.

Kildematerialet har fremdeles været det samme. Væsentligst Lauridsens årsberetninger suppleret af bestyrelsens og repræsentantskabets protokoller. Dertil elevprotokollen, en stor stabel indberetninger til ministeriet, en del kasse- og regnskabsbøger samt andet forskelligartet materiale. Til visse detaljer også diverse billedmateriale.

I øvrigt er det til denne periode ret småt med billedmateriale, der er godt nok til at blive gengivet. I original findes der næsten kun noget fra årene 1955-56 og 1957-58, som så er udnyttet så godt som muligt her. Der er ganske vist fyldige billedkavalkader i årsskrifterne helt fra 1950, men de lader sig ikke gengive tilfredsstillende.

Som forside har jeg valgt et motiv fra vestfløjen, som udgør den største tilbygning i Lauridsens tid. Som bagside har jeg valgt et motiv fra indkørslen

med anneksfløjen, som næsten har noget af hele bygningshistorien i Lauridsens tid i sig. De forskellige dele blev bygget i hele fem omgange.

I lighed med sidste år er alle citater for tydelighedens skyld gengivet i *kursiv*.

Med denne skildring betragter jeg i øvrigt mit arbejde med højskolens historie som afsluttet - i hvert fald for så vidt angår det kronologiske forløb. Der vil nok fortsat dukke lidt op om skolens historie, men det bliver sandsynligvis om mere afgrænsede områder og nok i hovedsagen fra længere tilbage i tiden.

Om tiden fra 1964 og frem til jubilæumsåret 1993 har jeg skrevet korte oversigter i jubilæumsbogen »Bornholms Højskoleliv« og i årsskriftet for samme år. Om specielt de korte sommerkurser skrev jeg endvidere samme år en artikel i »Jul på Bornholm«. Men en mere detaljeret skildring af denne periode har jeg - i hvert fald ikke foreløbig - tænkt at skrive.

Det skyldes flere forhold, men først og fremmest, at den tid på nær knap tre år er sammenfaldende med min egen tid. Og fordi jeg personligt er så involveret i hele forløbet, føler jeg endnu det hele så tæt på, at det er svært at få den fornødne distance til tingene.

Et andet forhold er, at højskolen som sådan, ikke bare Bornholms Højskole, men hele skoleformen, i netop denne periode har undergået meget store forandringer - så store at man med digteren kunne spørge: Er det »skumring eller gry?« Vi kan ikke vide det. Hvorom alting er: Jeg foretrækker at se tiden an lidt endnu.

Bornholms Højskole 1955-64

Aksel Lauridsens tid II

Af Svend Aage Møller

Et kort tilbageblik - og et hurtigt kig fremad

Bornholms Højskoles historie i godt halvdelen af Aksel Lauridsens forstandertid - 1944-55 -, som blev beskrevet i sidste års årsskrift, var især kendetegnet af fire forhold.

1) De meget lave elevtal. Gennemsnittallet for sommerholdene for piger var på 12, og det tilsvarende gennemsnitstal for vinterholdene, hvoraf de fleste var for både unge mænd og piger, var på knap 14.

2) En meget intens aktivitet med korte kurser og møder af næsten enhver slags for på den måde at supplere de alt for små indtægter fra den almindelige højskolevirksomhed.

3) En ret omfattende byggeaktivitet, ikke mindst for at skabe tilfredsstillende forhold for den nævnte mangeartede aktivitet.

4) En næsten konstant meget anstrengt økonomi, som det trods den intense aktivitet ikke lykkedes at få til at hvile i sig selv.

Det er ikke helt ved siden af at sige, at alle fire forhold også kom til at præge resten af Lauridsens forstandertid. Men det må dog i samme åndedrag tilføjes, at der i flere henseender skete afgørende ændringer.

På vinterskolen 1955-56, som denne skildring nedenfor egentlig begynder med, kunne man som følge af en lovændring holde skole med fuldt statstilskud med både 5 og 3 måneders kursus sideløbende. Året efter blev der også lavet 6 måneders kursus fra oktober. Denne struktur fortsatte man med resten af tiden.

Sommeren efter, 1956, opgav man til gengæld at holde sommerkursus for unge piger - i den aktuelle situation mest på grund af for stort arbejdspress, men sommerskolen blev ikke genoptaget senere.

I 1959 oprettedes en sygeplejeforskele, som en fast del af skolens virksomhed. Fra myndighedernes side var den foreskrevet til at ligge i perioden fra august til jul og evt. fra februar til slutningen af juni. Det medførte et efterhånden ret broget undervisningsår med 5 måneders sygeplejeforskele fra 1. august, 6 og 5 måneders højskolekursus fra begyndelsen af oktober og november, 3 måneders højskolekursus fra begyndelsen af januar, og endelig et par år senere også 5 måneders sygeplejeforskele fra 1. februar.

Tilgangen til sygeplejeforskele lod vente lidt på sig, men efterhånden kom den op på pæne tal, 37 da der var flest. Med hensyn til højskoleelever nåede man derimod kun i et par enkelte tilfæl-

de at komme op på et tilfredsstillende antal.

Med etableringen af sygeplejeforskolen blev det nødvendigt at bygge nyt igen, og det endte med at blive det indtil da største byggeprojekt i skolens historie. På grund af mangel på materialer blev det delt i to etaper og blev foretaget i årene 1959-61. Det væsentligste i den første etape blev en helt ny fløj mod vest med forstanderbolig, undervisningslokale, forstanderindelejlighed og elevværelser. Dertil kom et i første omgang fritliggende hus med lærerlejlighed ved det sydlige skel. En ny foredragssal, demonstrationslokale og diverse tilbygninger blev det væsentligste af anden etape. Dertil kom enkelte andre forbedringer og erhvervelsen af et hus i nabolaget til flere lærerboliger.

Selvom sygeplejeforskolen efterhånden medførte en god tilgang af elever, var den på den anden side langt dyrere i drift end den almindelige højskole. Det omfattende byggeri kostede også meget i forøgede driftsudgifter, og derfor fortsatte økonomien med at være meget anstrengt. I øvrigt fortsatte ordningen med, at Lauridsen forpagtede kostforplejningen og drev denne del af virksomheden helt for egen regning. Det medførte, at det nu bagefter er meget vanskeligt at danne sig et reelt billede af, hvordan det egentlig stod til med driftsøkonomien, men at det fortsatte med at være anspændt, er der dog ikke nogen tvivl om.

Denne økonomiske situation gjorde det nødvendigt at fortsætte med den intense aktivitet med korte kurser og møder for at oppebære de fornødne indtægter. Det var dog ikke alt af denne aktivitet, der gav noget overskud eller

blot kunne hvile i sig selv. F. eks. blev tilslutningen til skolens offentlige møder lidt efter lidt mindre, så entreindtægten efterhånden ikke kunne dække udgifterne.

Al denne aktivitet var dog langt fra alene begrundet i nødvendigheden af større indtægter. Det var også ud fra et stærkt ønske fra Lauridsens side om, at skolens skulle være et mødested for Bornholms befolkning. I årsskriftet for 1961 skriver han om dette: *"Jeg har altid ment, at det var væsentligt for en højskole som vores med dens placering, at den ved siden af det egentlige højskolearbejde også skulle tjene sin egn (her naturligvis Bornholm) som samlingssted for møder og kurser. Vi har derfor aldrig ønsket at sige nej til de henvendelser, vi har fået, om hjælp og støtte ved afholdelse af møder og kurser"*.

Men netop fordi han ønskede, at skolen skulle tjene sin egn i sin egen skab af højskole, var det ikke hvadsomhelst, han ønskede at tage ind. Året før, 1960, skriver han i årsskriftet: *"Det hænder af og til, at jeg bliver forespurgt fra en eller anden organisation, om de kan leje højskolen til et møde eller kursus, og da svarer jeg konsekvent nej; men de må gerne komme her. De skal blot være klar over, at Bornholms Højskole er en statsanerkendt folkehøjskole, og så må og skal vi tage vort medansvar for, hvad skolens lokaler bruges til. Vil man altså arrangere et kursus her, så må det blive i samråd med os. Vi kan ikke sådan leje lokalerne ud og fungere som hotel. Det ligger uden for skolens mening. Det vil altså sige, at der foregår ikke noget her hos os, uden at vi er parthavere i sagen"*.

I praksis betyder hans udsagn utvivlsomt, at det var ham selv, der var medarrangør af ethvert kursus eller møde, og at han forbeholdt sig selv at holde enkelte foredrag og/eller mor-

Skolen i vintervej 1958

genandagter på disse, uanset hvor faglige kurserne end måtte være. Ifølge mundtlige udsagn om Lauridsen var det dog ikke alene noget, han gjorde, fordi han følte sig forpligtet til det. Han var tværtimod rigtig i sit es ved sådanne lejligheder. På den anden side må det blotte omfang af den slags aktiviteter have tæret meget på hans arbejdskraft og have medvirket stærkt til at slide ham op.

Endelig skal det da også nævnes, at Lauridsens sidste år blev en del præget af sygdom. Dels var der i en bestemt periode sygdom i den i øvrigt fortsat meget skiftende lærerkreds, og dels havde han selv flere sygdomsperioder. Ud fra læsning af årsskrifterne nu bagefter er der næppe tvivl om, at han allerede i 1956 var godt på vej til at slide sig selv op, og otte år senere blev det den direkte årsag til, at han måtte trække sig tilbage fra arbejdet.

Et typisk skoleår 1954-55

Efter ovenstående indledning skulle vi så i gang med den detaljerede skildring af Lauridsens anden periode 1955-64.

Men for dels at kæde første del i sidste års årsskrift lidt sammen med den næste del her, og for dels at tilgodese selve skolelivet lidt mere imellem alle redegørelserne for byggeri og økonomi m.v., begynder vi med en skoleårskalender fra det skoleår, hvor der endnu var 4 måneders sommerkursus for unge piger, dvs. fra november 1954 og frem til eftersommeren 1955. Denne kalender kan egentlig også godt stå som en slags fællesnævner for skolelivet i det meste af Lauridsens tid.

3. nov. 1954 vinterskolen begyndte med 11 elever, 4 mænd og 7 piger.

7. nov. åbningsmøde med foredrag af

landbrugslærer Povl Larsen og Lauridsen.

13. og 14. nov. kaninavlerforeningen holdt kursus.

Søndag den 14. "En dag på højskole" med ca. 100 deltagere.

15. nov. V.U. holdt studieaften med folketingsmand Konrad Kofoed, Olsker.

22. nov. igen V.U. møde med borgmester Hans Phil, Nexø. Samme dags aften besøg af Nexø-afdelingen af den internationale sammenslutning "Round Table".

27.- 28. nov. første soldaterweekend denne vinter.

1. dec. til skolekoncert i Rønne.

5. dec. adventsmøde, hvor Andr. Hansen og pastor Thorsager talte.

6. dec. V.U. møde.

20. dec. igen V.U. møde.

21. dec. juleafslutning med eleverne.

I begyndelsen af januar 1955 nytårsmøde, hvor Elin Appel "holdt et af de allerbedste foredrag". Desuden talte Lauridsen.

Januar betegnes ellers som en forholdsvis stille måned hvad møder angik, men noget skete der dog.

13. jan. Indre Mission holdt kristeligt landmandsmøde.

22.-23. igen soldaterweekend.

25., 26. og 28. jan. husmoderdage med undervisning i strikning, vævning og andet håndarbejde. Desuden et foredrag hver dag.

Først i februar månedsmøde med Vibeke Birch og Gustaf Bengtson som talere.

2. uge i februar maskinkursus for landmænd i den maskintekniske afdeling.

11. - 12. feb. Bornholms Fjerkræavlerforening afholdt kursus.

I fastelavnsweekenden besøg af soldater.

25. feb. De samvirkende bornholmske Husmandsforeninger holdt første kursusdag. På grund af snevanskeligheder udsattes den anden til 17. marts.

7. - 14. marts "8 dage på højskole" for unge i samarbejde med landøkonomisk ungdomsarbejde.

Søndag den 20. marts vinterrelevmøde med en H. C. Andersen-opførelse af eleverne.

22. marts V.U. møde med professor Sven Henningsen.

23. marts udflugt til Hammershus.

24. marts gentagelse af H. C. Andersen-opførelsen for Foreningen Norden.

Sidst i marts rejse til Sverige med eleverne.

Den 4. maj tog 11 sommerpiger skolen i besiddelse. Om aftenen deltog de i festligheder i Åkirkeby i anledning af 10-året for befrielsen.

5. maj åbningsmøde, hvor den norske pastor Guldvog talte om den norske konge Haakon den 7. Desuden talte Lauridsen.

15. - 18. maj besøg af et hold unge sønderjyder og deres lærere fra en aftenskole (udlejning under ophold på Bornholm).

19. maj, Kr. Himmelfartsdag, Bornholms Afholdskreds holdt deres årsmøde.

31. maj husmoderdag, hvor fru Gerd Schiøtz - Aksel Schiøtz' kone - holdt hovedtalen. Der blev overvældende tilslutning.

1. - 6. juni besøg af seminarieelever fra Vordingborg (ligeledes udlejning under studietur).

5. juni deltog elever og lærere i grundlovsmødet på Christianshøj.

8. juni husmandsforeningernes første kursusdag for husmødre.

Fra H. C. Andersen opførelsen i marts 1955

12. juni begyndte det første 14 dages højskolekursus. Dagen før var Erling Kristiansen blevet hjemsendt fra militærtjeneste i marinen, og den 13. var han tilbage og medvirkede ved kurset. 23. juni, St. Hansaften, besøg i 3 dage af 28 unge gymnaster fra Sølvborg i Blekinge; de skulle lave opvisning ved dyrskuet.

26. juni afslutning på første kursus.

27. juni besøg i 4 dage af 63 elever fra Önnestad Folkhögskola i Skåne, og i 3 dage af 40 unge piger fra Marthaforbundet i Randers amt. De sidstnævnte hørte også foredrag på højskolen.

28. juni besøg i 3 dage af et hold landmænd fra Ærø, som også hørte et par foredrag.

3. juli sommerens andet 14-dages kursus begynder. Midt under dette, i

weekenden den 9.-10. det store sommerrelevmøde med mange aktiviteter.

14. juli besøg af et hold højskoleelever fra Tomelilla Folkhögskola i Skåne.

Lørdag den 16. juli afslutning på 2. kursus. Næste dag, søndag, rejse til Bräkne Hoby i Blekinge med sommereleverne; hjemme igen lørdagen efter.

Søndag den 24. juli "Otte dage på højskole" med ca. 90 deltagere.

31. juli - 6. august Dansk Kvindesamfunds sommerlejr med ca. 150 deltagere. En del boede i lejede værelser hos naboerne. Blandt foredragsholderne på sommerlejren nævnes litteraturkritikeren dr. phil. Frederik Nielsen, radioens musikchef Vagn Kappel, og de to fruer, Anne Marie Nørvig og Anna Sophie Seidelin.

7. - 13. august kursus for skrædderme-

stre, såvel fagligt kursus, som også for at lære Bornholm og Bornholms Højskole at kende.

13. aug. om aftenen ankom et hold højskoleelever med rektor og en lærer fra Östra Grevie Folkhögskola i Skåne. De blev formentlig 3-4 dage.

14. aug. begyndte det tredje og sidste 14-dages kursus, som sluttede den 28. Et par dage efter afslutning med sommereleverne.

I første del af september udlejning til lejrskoler.

15. - 18. september årets efterårsmøde med følgende talere: rektor Folke Wirén, Bräkne Hoby, 2 foredrag, historikeren Kr. Kolding, 2 foredrag, forfatteren Niels Anesen, 2 foredrag, lektor Frederik Nielsen, 1 foredrag, og Lauridsen selv, 1 foredrag.

21. september sidste kursusdag for husmødre fra husmandsforeningerne.

Så var det slut for det skoleår, som må betegnes som ganske typisk for det meste af Lauridsens tid. Det var derefter tid til at gøre rent overalt og forberede sig til den næste vinterskole.

Højskole-virkksomheden i perioden 1955-59

Nyt lovgrundlag

Ifølge højskoleloven af 1942 skulle et vinterkursus have en varighed af mindst 5 måneder og et sommerkursus mindst 3 måneder. Det stemte overens med, hvad der havde været praksis næsten fra folkehøjskolernes allerførste tid og hang nøje sammen med årets arbejdsrytme i landbruget. Men efterhånden som det kneb med at få elever fra de traditionelle kredse, og man derfor søgte at vinde indpas i andre, ikke mindst i byerne, kom disse regler til at virke som et stivnet mønster, der blokerede for tilpasning til en mere tidssvarende kursusstruktur.

I foreningen for højskoler og landbrugsskoler var man meget opmærksomme på dette problem, og i nogle forslag til ministeriet om ændringer i loven peges der på, at det især var "de mindre og i tyndt befolkede egne beliggende høj- og landbrugsskoler", der havde problemer og derfor havde behov for ændringer. Bornholms Højskole måtte i hvert fald siges at høre til denne kategori.

Fra politisk hold var der forståelse og velvilje over for dette problem. Det resulterede i, at der i foråret 1955 blev

Maren Ottesen -
nr. 2 fra venstre - og
køkkenpigerne 1956

Elevholdet efter nytår 1956, 4 piger og 9 mænd. Ifølge protokollen skulle de dog være 3 mere. En af disse må dog være fotografen, Erik Koefoed fra Blæsbjerggård i Nyker.

vedtaget nogle ændringer til loven, som fik tilbagevirkende kraft fra 1. april 1954. De skoler, der allerede havde lavet om på tingene, kunne således få tilskud efter de nye regler for hele finansåret 1954-55.

De nye regler og deres betydning

De nye regler havde som princip, at et højskolekursus normalt skulle have en varighed af mindst 3 måneder.

En højskole skulle for at opnå godkendelse årligt have mindst ét kursus af 5 måneders varighed eller 2 kursus af 3 måneders varighed.

Supplerende kursus på mindst én måneds varighed kunne godkendes for elever, der tidligere havde været på højskole i mindst 3 måneder.

Korte kurser, dog af mindst 2 ugers varighed kunne godkendes af under-

visningsministeren og medregnedes da i lærernes tilskudsberettigede time-tal, ligesom de talte med ved beregning af bygningstilskud.

Kursisterne på disse sidstnævnte kurser havde allerede i flere år kunnet opnå tilskud til betalingen efter årlige bevillinger på finansloven. Nu blev denne praksis også lovfæstet. Men de kunne fortsat ikke regnes med ved opgørelsen af skolens årselevtal. (Lauridsen havde allerede i flere år talt dem med i årselevtallet, og han fortsatte med det. Og det ser ud til, at man i ministeriet fortsat har ladet det passere, hvorved man så også slap for de tilbagevendende bevillinger af dispensation for minimumsantallet).

Vinterskolerne 1955-59

Ændringerne af loven betød, at højskolerne nu kunne holde kursus af forskel-

lig længde når som helst på året. For Bornholms Højskole førte det i første omgang til, at man indbød til 5 mdrs. kursus fra november og 3 mdrs. kursus fra januar; man supplerede så at sige op efter jul. Det var prøvet før i skolens første tid under N. P. Jensen, men også et par gange i de nærmest foregående år. Således i 1951-52, hvor der kom 8 elever mere efter nytår, og senest igen i 1954-55, hvor det dog kun blev til 2 ekstra. Men de kunne til gengæld også tælle med efter de nye regler.

Baggrunden for den nye struktur var som ovenfor nævnt, at man ville søge at vinde indpas og få flere elever fra andre kredse end de traditionelle, som fortrinsvis bestod af landbofamilier. I årsskriftet for 1956 kommer Lauridsen med nogle betragtninger om dette og nævner, at det naturligvis er sådan, at alle har brug for et højskolekursus, men *"... både de, der står i forretning, de, der arbejder på fabrik eller har deres arbejde ved håndværk, er ofte bundet til jul. Så kommer der for en dels vedkommende en pause i arbejdet, hvor det kan lade sig gøre at få fri i 3 måneder og så efter højskolekurset komme tilbage til deres pladser"*.

Han nævner også, at militærtjenesten for de unge mænd fra landet lagde så meget beslag på deres tid og dermed deres indtjeningsmuligheder, at 3 måneders kurset skulle være et godt tilbud til dem. Endvidere lufter han nogle tanker om, at samme kursus kunne være et andet-års kursus for unge bornholmere, der havde været på højskole andetsteds i landet. De kunne derved blive fortrolige med den hjemlige højskole, som så kunne blive et naturligt samlingssted for dem. Også blandt deres egne elever havde der været fremsat ønske om et sådant andet-års kursus.

Endelig lufter han nogle tanker, som han havde drøftet med undervisningsministeren, om at udelade sommerkurset på 3 og 4 måneder for unge piger og i stedet koncentrere sig om to 3 måneders kursus fra henholdsvis 3. oktober til jul og fra nytår til udgangen af marts, men med den mulighed åben, at elever fra kurset før jul skulle kunne fortsætte over i kurset efter jul.

Den nye struktur blev som nævnt ovenfor prøvet den førstkommande vinter 1955-56. Til det lange kursus på 5 måneder fra november var tallet stadig beskedent; kun 7 elever meldte sig, 4 mænd og 3 piger. Til det korte kursus på 3 måneder fra januar kom der yderligere 9 elever, 6 mænd og 3 piger, og således var der i alt 16. Umiddelbart var den nye struktur altså ikke den store succes.

Om undervisningen af de to hold efter nytår 1956 hedder det, at en del timer, men dog kun de færreste, var fællestimer. Om de erfaringer, der blev indhøstet, hedder det, at de *"animerer os i høj grad til at sætte noget ind på det kursus efter jul"*.

Godt begyndt på denne nye struktur, blev Lauridsen imidlertid syg. I slutningen af januar måtte han lade sig indlægge på centralsygehuset i Rønne med et hjerteonde, som, fortæller han, *"dog heldigvis ved undersøgelserne viste sig kun at være overanstrengelse"*. Selv om han således søger at bagatellisere sygdommen, er der nu bagefter dog ikke megen tvivl om, at det var begyndelsen til hans efterhånden vaklende helbred.

Fra første færd havde det ikke været meningen at forandre noget ved sommerskolen som følge af den nye struktur på vinterskolen, men da man nåede

Lauridsen fortæller om Lilleborg i Almindingen 1956

foråret 1956, endte det med, at den blev aflyst. Det var et skridt, man nødigt tog, hedder det, men Lauridsen turde på den anden side ikke gå i gang med en ny sommer med almindelig sommerskole og en mængde korte kurser uden en rekreative pause, og derfor endte det i forståelse med bestyrelsen med en aflysning. Det er første gang i dagbogsberetningerne, at Lauridsen må erkende, at der var grænser for hans arbejds-evne.

Det år var der i øvrigt en lang og hård vinter og derefter en langvarig storstrejke, som også lammede skibstrafikken mellem Rønne og København. Begge dele kom på forskellig måde til at berøre forløbet af højskolearbejdet. Men da strejken endelig var overstået, rejste Lauridsen med famili-

en på 3 ugers afslapningsferie i et lille hus på hans hjemegn i Vestjylland.

Bortset fra et lavere årselevtal var aflysningen af sommerskolen under de nye regler helt uden problemer, eftersom mindstebetingelsen med ét kursus à 5 måneder var opfyldt. Og så var det, at tanker om helt at ophøre med denne del af virksomheden opstod. Sommerskolen blev da heller ikke genoptaget senere.

Den følgende vinter, 1956-57, fortsatte man efter samme mønster som året før. Fra november blev det til 6 elever, 4 mænd og 2 piger, hvoraf den ene var fra Færøerne. Fra januar blev det til yderligere 10 elever, 8 mænd og 2 piger, og fra februar blev det til endnu et par stykker, så det i alt blev til 18. Det var således fortsat ikke de store tal, men gi-

vetvis nogle flere end hvis den gamle struktur var blevet fastholdt.

Vinteren efter igen, 1957-58, indførte man så det, Lauridsen tidligere havde overvejet med 2 kursus à 3 måneder. Der blev indbudt til 6 måneders kursus fra oktober med mulighed for at slutte til jul, og efter nytår var der så igen det tidligere fastlagte 3 måneders kursus. Det sædvanlige 5 måneders kursus fra 3. november blev imidlertid fastholdt; formentlig af hensyn til den lange tradition, der nu engang var for det.

Om det første kursus fra oktober skriver Lauridsen i årsskriftet, at det talmæssigt fik en svag begyndelse. Ja, det tør vist siges; det blev til 2 elever den første måned. Til november kom der yderligere 9, og til januar 10, så det blev til i alt 21 i de sidste 3 måneder.

Året efter igen, 1958-59, fortsatte man på samme måde. Da blev det til 7 elever fra oktober, og fra november kom der yderligere 4. Fra nytår 1959 skete der imidlertid det usædvanlige, at der kom hele 22 mere. For første gang siden engang sidst i 1920-erne var der mere end 30 elever på skolen på samme tid. Det blev dog kun til denne ene gang. Allerede vinteren efter var man igen nede på de sædvanlige lave tal.

På disse 4 vinterskoler med den nye struktur blev det til i alt 88 elever. Heraf var der 26 med hjemsted på Bornholm, og i betragtning af en efterhånden langvarig tendens, var det en ganske stor andel. Ved at se nærmere på forældrenes navne og adresser bliver det imidlertid hurtigt klart, at hovedparten af disse bornholmske elever nu kom fra helt andre kredse end før. Kun 10 af dem var helt klart ud af den gamle kreds af fortrinsvis landbofamilier, som havde udgjort kernen af den

gamle "højskolebevægelse". Heraf var de fire nogle af de ret få elever af 3. generation på højskolen ved Ekkodalen.

En af disse 3. generations elever var Knud Andersen fra Tornegård i Østerlars, som på holdet 1958-59 var alene om at repræsentere den gamle kreds. Han blev for så vidt også den sidste, mens der endnu var lidt kontinuitet tilbage. Fire år senere var en halvkusine til ham, Ruth Funch Lund fra Bakkegård i Pedersker, også elev, men så var det også uigenkaldeligt slut.

Til slut i dette afsnit skal nævnes, at Lauridsens tanker om andet-års kursus for tidligere højskoleelever forblev luftkasteller. I årsskriftet for 1959 fremsætter han håbet om, at *månedshøjskolen* for tidligere elever måtte blive virkeliggjort i 1960. *"Hvis dette lykkes, da er der skabt større muligheder for at bevare den folkelige mødevirksomhed, der her som andre steder har så let ved at stagnere"*.

Heller ikke det hører vi mere om. Tværtimod bliver der flere og flere beklagelser over faldende tilslutning til møder og andre arrangementer.

Undervisningen

Om selve undervisningen er der egentlig ikke ret meget at fortælle fra denne periode. Den lå stort set stadig fast i det traditionelle mønster, men dog med visse nye fag på 3 måneders kurset efter nytår.

På siden her overfor er timeplanen for vinterskolen efter jul 1957-58 gengivet. Timeplanen for tiden før jul lignede den meget, både med hensyn til fagfordeling og struktur. Bemærkelsesværdigt i forhold til tidligere er dog, at eleverne har haft middagspause helt til

Timeplan for vinterskolen efter jul 1957-58.

Tid	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
7.20	piger gymnastik mænd morgentur	mænd gymnastik piger morgentur	piger gymnastik mænd morgentur	mænd gymnastik piger morgentur	piger gymnastik mænd morgentur	mænd gymnastik piger morgentur
7.50	m o r g e n m a d-----					
8.10	m o r g e n s a n g-----					
8.20	historie	historie	kunsthistorie	verdenshistorie	kirkehistorie	verdenshistorie
9.15	dansk	dansk	dansk	dansk	husholdning	dansk
10.10	regning	regning	musikforståelse	sang		frie foredrag
11.10	samfundet	samfundet	samme	regning		regning
12.00	M i d d a g-----					
14.00	kemi fysik	engelsk viderekomne	sundhedslære	engelsk vidk. bogføring	atomteori	hobby vævning
14.50	Kaffe-----					
15.10	maskinskrivning engelsk beg.	maskinskrivning engelsk beg.	litteratur.	maskinskrivning engelsk beg	bogføring håndarbejde	hobby vævning
16.10	psykologi	maskinskrivning håndarbejde	musik	geografi	litteratur	
17.10	litteratur	maskinskrivning håndarbejde	filmkundskab	litteratur	aftensmad	
18.00	Aftensmad-----					
19.30		folkedans	film eller boliglære			hjemmeaften i stuerne (privat)

Timeplan for vinterskolen efter jul 1957-58.

Tid	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
7.20	piger gymnastik mænd morgentur	mænd gymnastik piger morgentur	piger gymnastik mænd morgentur	mænd gymnastik piger morgentur	piger gymnastik mænd morgentur	mænd gymnastik piger morgentur
7.50	m o r g e n m a d -----					
8.10	m o r g e n s a n g -----					
8.20	historie	historie	kunsthistorie	verdenshistorie	kirkehistorie	verdenshistorie
9.15	dansk	dansk	dansk	dansk		dansk
10.10	regning	regning	musikforståelse	sang		frie foredrag
11.10	samfundet	samfundet	samme	regning		regning
12.00	M i d d a g -----					
14.00	kemi fysik	engelsk viderekomne	sundhedslære	engelsk vidk. bogføring	atomteori	hobby vævning
14.50	K a f f e -----					
15.10	maskinskrivning engelsk beg.	maskinskrivning engelsk beg.	litteratur.	maskinskrivning engelsk beg	bogføring håndarbejde	hobby vævning
16.10	psykologi	maskinskrivning håndarbejde	musik	geografi	litteratur	
17.10	litteratur	maskinskrivning håndarbejde	filmkundskab	litteratur	aftensmad	
18.00	A f t e n s m a d -----					
19.30		folkedans	film eller boliglære			hjemmeaften i stuerne (privat)

14.30, hvor der var kaffe, og derefter først begyndte eftermiddagsundervisningen kl. 15.00. En ting, der nu manglede helt, var undervisningen i landbrugsfag. Og der var heller ikke husholdning før jul.

Efter nytår fortsatte man så med noget, der skulle ligne et fortsættelseskursus. Fagfordelingen om formiddagen er næsten fuldstændig den samme som før jul, men som det ses på planen, er der dog kommet et enkelt husholdningsmodul ind.

Om eftermiddagen, hvor undervisningen igen begyndte kl. 14.00, er der derimod kommet nogle nye fag ind. Det er væsentligst *engelsk* - for såvel begyndere som viderekomne - samt *ma-*

Grete Larsen udfolder sig i skolekøkkenet.

skinskrivning. Udover det indskrænker det nye sig til en enkelt time med *atomteori* og *boliglære* om aftenen - formentlig skiftende med film hver anden uge. Det skal endvidere nævnes, at faget *filmkundskab* var ret nyt i en højskole-sammenhæng.

Enkelte fagområder, der ellers havde en lang tradition bag sig, gled efterhånden ud. Landbrugsfagene er allerede nævnt, og kort efter ophørte også husholdningsundervisningen. Erhvervsgeografi gled også ud eller erstattedes af kulturgeografi.

Sideløbende med den almindelige højskolevirksomhed fortsatte alle de andre aktiviteter og møder for folk udefra som før. Først i februar 1957 var der særligt pres på. Der blev holdt en "Otte dages højskole" i forbindelse med 4 H.s vinterarbejde. Lauridsen fortæller, at det kneb med pladsen, så de måtte til at indlægge el-varme i Solgården for også at kunne bruge den i vinterkulden. Det gav foruden 10 værelser også flere toiletter til gæsterne udefra at råde over. Det var til fordel for alle parter, for, som han pointerer, disse ekstra aktiviteter skulle ikke gerne forstyrre eleverne i deres arbejde.

Lærere under den nye struktur 1955-59

Foruden Aksel og Kristine Lauridsen fortsatte af den hidtidige lærerkreds Grethe Larsen med ret mange timer på vinterskolen 1955-56. Desuden fortsatte følgende som timelærere med forholdsvis få timer: Erling Kristiansen, Carl Emil Jungild, Esther Larsen og Vilhelm Gregersen. Jungild havde nu også maskinskrivning som fag. Af nye lærere kom til vinterskolen 1955-56 Anton

Kruse og Ingebjørg Brimnes som afløser for Paul Larsen og Vibeke Birch Andersen.

Anton Kruse, født 1921 og uddannet landbrugskandidat. Han overtog naturligt nok al undervisningen i landbrugs- og naturfag samt geografi og regning. Derimod havde han ikke som sine to forgængere foredrag i litteratur. Han var kun ansat den samme vinter, og han blev den sidste landbrugslærer ved skolen. Fra den næste vinterskole blev denne undervisning udeladt.

Ingebjørg Brimnes, født 1931, havde

været på tre forskellige kommuneskoler i årene før. Hun overtog også sine forgængeres fagområder inden for dansk sprog, litteratur, fremmedsprog, verdenshistorie samt gymnastik og boliglære. Da sommerskolen 1956 blev aflyst, tog hun i stedet vikararbejde på Åker Centralskole, og medvirkede i øvrigt som timelærer på sommerkurserne. Hun fortsatte som timelærer indtil jul på vinterskolen 1956-57, men da med undervisning i regning, fysik og sundhedslære.

Inge Gregersen, som var valgmenighedspræst Vilhelm Gregersens kone, overtog fra nytår 1956 undervisningen i maskinskrivning.

Gunnar Andreasen afløste fra nytår 1957 Ingebjørg Brimnes. Han var født 1928 og nævnes som læreruddannet.

Hans undervisningsfag blev geografi, fysik og kemi, biologi, sundhedslære, regning, landbrugsregnskab og maskinteknik. Hans ansættelse kom dog kun til at være resten af vinterskolen samt en begrænset medvirken ved sommerkurserne.

Vagn Andersen, født 1920, begyndte som ny lærer til vinterskolen 1957-58. Hans fagområder blev dansk sprog, dansk og udenlandsk litteratur, verdenshistorie, erhvervsgeografi, fysik og kemi, regning og landbrugsregnskab. Hans kone, **Birgitte Andersen**, blev ansat som køkkenleder og afløste dermed Kristine Lauridsen. Om sommeren medvirkede Vagn Andersen også lidt på de korte kurser. Deres tid på Bornholm blev heller ikke så lang, idet de rejste igen til 1. oktober. De havde planer om at oprette et skolehjem for erhvervshæmmede mennesker, specielt for trafikskadede.

Palle Skat Nielsen, født 1930 trådte til som lærer efter nytår 1958. Det hedder, at han kom med friskhed og god vilje, der blev en daglig opmuntring for hele skolen. På 3 mdrs. holdet underviste han i dansk, litteratur, verdenshistorie og regning. For begge holdene havde han geografi og sundhedslære samt gymnastik for mændene.

Mette Hvidkjær Jensen, født 1933, medvirkede som ny husholdningslærerinde fra nytår 1958. Husholdningsundervisningen var imidlertid allerede året før blevet skåret ned til mindre end det halve, 4 1/2 time ugentlig i 2 måneder, så det blev kun til i alt 28 timer. Og det blev også sidste gang, husholdning var med på timeplanen.

Lauridsen fortæller under en udflugt til Hammershus 1958

I 1958 gled Inge og Vilhelm Gregersen også ud af billedet, idet Gregersen fratrådte som valgmenighedspræst og de forlod Bornholm.

Til 1. oktober samme år begyndte tre nye lærere. Det var ægteparret Birgit og Jørgen Diemer Petersen samt Karen Nielsen, som skulle være forstanderinde for den planlagte sygeplejeforskole. Men da disse ansættelser således hænger meget sammen med denne nye afdeling, vil de pågældende blive nærmere omtalt længere fremme.

Valgmenighedspræst

Som nævnt ovenfor forlod valgmenighedens præstepar, Inge og Vilhelm Gregersen, Bornholm i 1958, og menigheden stod således uden præst. Man rettede henvendelse til højskolens efterhånden mangeårige lærer, Erling

Kristiansen, om at tiltræde stillingen, men han var endnu ikke færdig med sin teologiske uddannelse. Det endte så med, at Lauridsen gik med til at overtage embedet, indtil Erling Kristiansen havde taget sin embedseksamen.

Lauridsen blev ordineret i Å Kirke den 7. december 1958 og passede de følgende godt tre år dette ekstra arbejde ved siden af højskolearbejdet. Erling Kristiansen overtog så embedet efter sin eksamen i begyndelsen af 1962, men Lauridsen fortsatte med at have status som hjælpepræst.

Det hører med i billedet af Lauridsens nærmest konstant hvileløse virksomhed, at han foruden alt dette også formidlede feriepladser på Bornholm for børn fra Sydslesvig. Ikke sært, at helbredet i det lange løb måtte lide under det.

Husholdningsholdet 1958

Højskole og sygeplejeforskole 1959-64

I 1956 blev der vedtaget en ny lov om sygeplejerskernes forhold og funktion. Den fulgtes året efter af en kongelig anordning om sygeplejerskeuddannelsen, som skulle træde i kraft 1. april 1958. Der var på det tidspunkt 7 højskoler, der havde forberedelseskursus for sygeplejeuddannelsen, og det, der havde særlig interesse i den sammenhæng, var, at denne forberedelse nu blev obligatorisk for alle (dog med mulighed for dispensation i særlige tilfælde).

De nye bestemmelser fik Lauridsen til at øjne nye muligheder for Bornholms Højskole, og det førte ham ind i forhandlinger med Bornholms Centralsygehus om oprettelse af en sygeplejehøjskoleafdeling i tilknytning til skolen. Det omtaler han allerede i årsskriftet for 1957.

Han mente - naturligt nok -, at det ville blive til fordel for begge parter,

hvis en sådan afdeling blev oprettet. Det ville betyde noget for tilgangen af elever til sygehuset, og det ville, hvis forhåbningerne holdt stik, sikre højskolen et mere bæredygtigt elevgrundlag uden for sommersæsonen.

Hvis det lykkedes at føre planerne ud i livet, ville det imidlertid medføre, at lærerstaben skulle udvides, og da ville spørgsmålet om boligforhold melde sig. Endvidere skulle der indrettes et specielt undervisnings- og demonstrationslokale for sygeplejeeleverne. Alt i alt ville det derfor blive nødvendigt at bygge igen.

Efter de ministerielle direktiver skulle sygeplejeforskolen have en varighed af 5 måneder og i tid placeres fra august til december. Hvis alt gik, som man kunne håbe, så ville man altså kunne påbegynde den nye virksomhed fra 1. august 1958.

Modernisering af skolen

Lauridsen arbejdede videre med byggeplanerne i løbet af vinteren og foråret 1958. Man behøver imidlertid ikke kigge ret meget på projektet for at se, at han stiledede langt videre end blot de nødvendige faciliteter for en sygeplejeafdeling. Det var i virkeligheden en stort anlagt og gennemgribende modernisering af skolen som helhed, der var målet. En sygeplejeforskele måtte da også forventes at blive set på med megen velvilje fra offentlige myndigheders side, og med dette som baggrund ville den være oplagt som bevæggrund for en videre udbygning.

Lauridsen havde studeret nyt byggeri på Askov Højskole, som han fandt var hensigtsmæssigt og til en rimelig pris. Derfor fik han de samme arkitekter, Viggo Møller-Jensen og Tyge Arnfred, København, til at udarbejde tegninger til de nye bygninger. Sidstnævnte var søn af den tidligere forstander på Askov Højskole, J. Th. Arnfred, og man forstår af skildringerne, at det i hovedsagen var ham, der lavede dette projekt.

Arnfred fik lavet en helhedsplan, som Lauridsen blev meget optaget af, og der var i bestyrelsen enighed om, at han havde fundet frem til en fin løsning. Man kan forstå, at der derefter blev arbejdet meget med mange enkeltheder i detailprojekteringen.

Projektet blev endeligt færdigt og derefter udbudt i licitation. Udfaldet af denne betegnes som særdeles god. Der blev så lagt en plan over finansieringen, som blev godkendt af ministeriet. Åkirkeby Sparekasse gav tilsagn om en byggekredit på 80.000 kr. mod garanti fra Bornholms Amt, men da det blev

klart, at der krævedes mere, end man først havde ment, måtte kreditten forhøjes til 105.000 kr. Sundhedsstyrelsen, hvis godkendelse også krævedes, gik fuldt ind for projektet.

Det blev altsammen forelagt bestyrelsen til orientering på et møde den 28. maj 1958, og den har åbenbart ikke haft noget at indvende. Der blev også truffet aftale med lærerkræfter, og der meldte sig elever nok til at gå i gang til den 1. august.

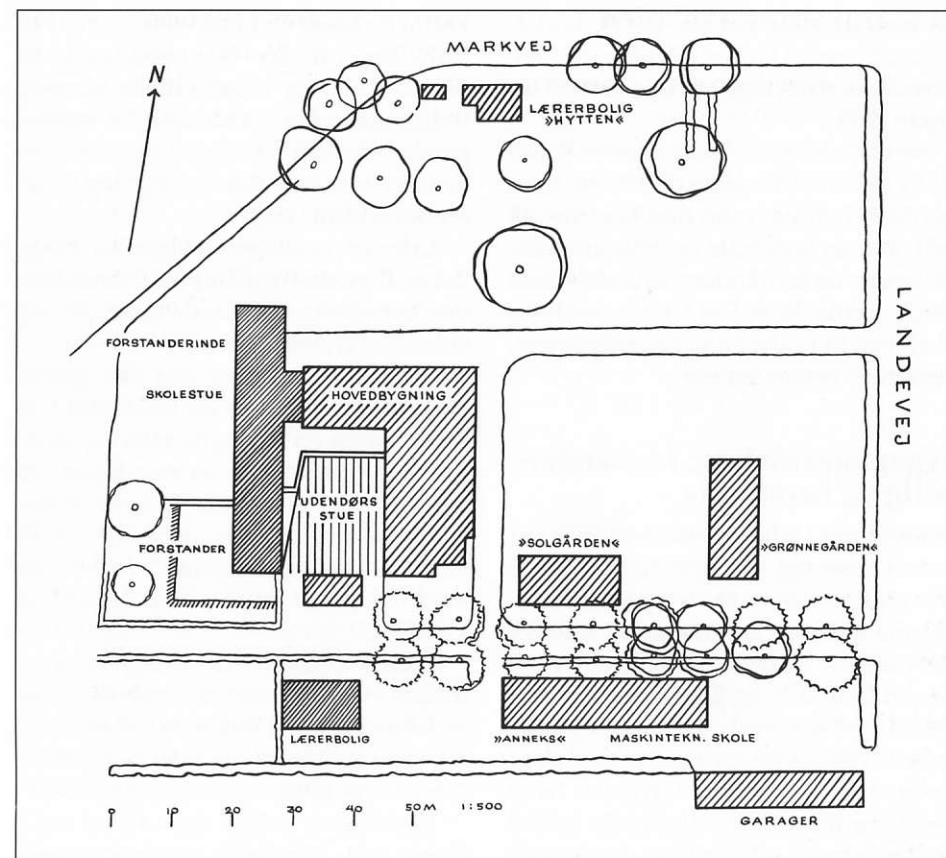
Det springende punkt var imidlertid byggetilladelsen fra boligministeriet. Der var knaphed på byggematerialer og dermed udsigter til, at en materialebevilling ikke ville blive givet i det indværende år. Endvidere forlangtes det, at et større byggeri skulle opdeles i etaper og fordeles over flere finansår.

Bekymringen kom til at holde stik - der blev ikke givet tilladelse til at bygge i 1958. Så stod man dér med de udmærkede planer, men håbede så på, at bevillingen ville komme så betids, at byggeriet kunne blive færdigt til august 1959.

I begyndelsen af maj 1959 kom der endelig meddelelse fra undervisningsministeriet om, at skolen havde fået tildelt det beløb til materialer, som der var ansøgt om, men at byggeriets første etape først kunne forventes tilladt igangsat efter 1. august. Endelig besked fra boligministeriet skulle følge snart efter.

Den lod imidlertid vente på sig, og da den endelig dukkede op i begyndelsen af juli, var det med meddelelse om, at der var indført byggestop for alt tilskudsarbejde indtil videre. Og således blev hele projektet igen skudt ud i det uvisse.

Lauridsen skriver om det i årsskriftet for 1959: "Hvad kan det nytte, at man

Arkitektens forslag til plan over højskolen 1959 med nybygningerne i første etape af det store byggeprogram. De nye, der skulle opføres, er de tæt skraverede længst til venstre. Med små ændringer blev forslaget fastholdt i det færdige resultat.

river sig i håret og laver postyr? Man må hellere se at finde sin egen praktiske løsning af vanskelighederne".

Om dette udsagn betyder, at han drog over i boligministeriet for at få sagen igennem, eller hvad han har gjort, meldes der intet om, men et eller andet i den retning må det formodes at have været. Og han fortsætter så: "Men den dag kom jo, da amtets store bulldozer tog fat på at lave bjerglandskaber i frugthaven, og

senere begyndte så støbning af fundamenter og arbejdet med kloakeringen o.s.v., og endelig rejste murene sig, og der kom tag på".

Præcis hvornår de kom i gang, meddeles der ikke noget om. Den endelige igangsætningstilladelse er dateret 3. okt., men billeder af byggeriet tyder på, at de mundtligt har fået grønt lys for at begynde før. Ved tømmerrejsningen var der således endnu blade på træer-

ne, men da taget var på, var de faldet. Hvis alt i øvrigt fortsat gik efter planen, håbede de på at tage det nye i brug i februar 1960.

Selvom de nye lokaler således heller ikke i 1959 blev færdige til den tid, man havde håbet, var man dog kommet så vidt, at man begyndte sygeplejeforskolen under de forhåndenværende vilkår den 2. august 1959. Der havde meldt sig 14 elever, hvoraf de 4 var bornholmere, men mere herom senere.

Sygeplejeafdeling, forstanderbolig og lærerbolig

Det nye, der i løbet af efteråret 1959 var ved at rejse sig, ses egentlig bedst på grundplanen over skolen på den foregående side og på billedet på side 25. Det var først og fremmest den nye vestfløj, en 42 m lang og 8 m bred bygning i delvis to etager vinkelret på den gamle hovedbygning og forbundet med denne med en ny forhal. Terrænet, hvor den kom til at ligge, skrånede nedad mod nordvest, og der blev derfor gravet ud, således at huset i den nordlige del fik to fulde etager mod vest, mens den i den sydlige del og mod øst kun havde én etage over jorden samt kælder.

Denne nye bygning kom i den øverste etage til at rumme en ny forstanderbolig, det fornævnte undervisnings- og demonstrationslokale til sygeplejeforskolen og en mindre lejlighed til en forstanderinde for denne nye afdeling. I underetagen blev der indrettet 9 dobbeltværelser til elever samt diverse toilet- og baderum, oplagsrum m. v. I takt med den almindelige boligmæssige udvikling blev der som det første sted på skolen installeret håndvaske med

varmt og koldt vand på værelserne. Fra forhallen var der trappenedgang til denne etage og i forbindelse hermed indrettedes der garderobe til mødegæster. Bortset fra nogle mindre ændringer står hele denne bygning uforandret endnu i dag.

Udover vestfløjen byggedes langs det sydlige skel og i linie med Annekset den lærerbolig, der havde været på tale siden begyndelsen af 1957. (Den kom i øvrigt til at ligge lige ved den gamle møddingsplads, der da forlængst var sløjket, men en mængde sten og murbrokker i grunden giver mindelser om den). Huset blev på ca. 90 kvadratmeter boligareal og blev med hensyn til varmeanlæg og brugsvand forbundet med Annekset med en underjordisk kanal.

Efter at boligen var færdig engang i foråret 1960, flyttede lærerparret Birgit og Jørgen Diemer Petersen ind med deres to børn. De havde boet i "Hytten" siden deres ansættelse i efteråret 1958.

Lauridsens kunne også flytte ind i deres nye lejlighed engang samme forår.

Efter at det var sket kunne man så begynde på at gøre den gamle forstanderbolig tjenlig til andre formål. Det var bestemt, at det skulle ske ved et minimum af bygningsændringer. Der blev da også kun lavet åbning i et par vægge, således at den sydlige del blev ét stort, sammenhængende opholdsrum for elever og kursister. I den nordlige del blev der indrettet forstanderkontor længst mod vest, mens det tidligere kontor blev indrettet til bibliotek. De private værelser på 1. salen skulle indrettes til lejlighed for en ugift lærer samt et værelse for en gæstelærer, men det blev aldrig gennemført.

Foredragssal og demonstrationslokale

Engang i løbet af 1960 - så vidt det kan skønnes først hen på sensommeren - gik man så i gang med næste etape af det store projekt. Det var opførelsen af en ny foredragssal med plads til godt 100 mennesker, og i mellemrummet mellem denne og lærerboligen skulle opføres en bygning med et demonstrationskøkken. Foredragssalen blev forbundet med Annekset med en lille entrébygning, som rummede garderobe og toiletter, og på den måde blev alle disse bygninger for så vidt til én lang sammenhængende længe.

Demonstrationskøkkenet skulle indrettes med diverse køkkenudstyr, vaskemaskiner m. v., som man ville søge at få de forskellige firmaer til at spendere, og det lykkedes også i rimeligt omfang. Dette nødvendiggjorde dog en hel del fast inventar og ret omfattende el- og sanitetsinstallationer.

Også foredragssalen blev til dels indrettet til, at der kunne foretages demonstrationer i f. eks. madlavning. Den blev således forsynet med en fast køkkenvask, som kunne lukkes af med et låg, når den ikke var i brug.

Denne sidste del af projektet havde naturligvis ikke ret meget med hverken sygeplejeforskolen eller den almindelige højskolevirksomhed at gøre. Den sigtede først og fremmest mod sommerkurserne, mødevirksomheden, de faglige kursuser for lokale folk og i øvrigt alt, hvad der ellers var af lokale arrangementer.

Disse sidstnævnte ting havde også været bestemmende for projektets hoveddisposition. I en redegørelse fra arkitekt Arnfred til ministeriet fornem-

mes tydeligt Lauridsens tanker herom. Det anføres - som også tidligere omtalt her -, at skolen foruden at være almindelig højskole også var et mødested for store kredse på øen. Derfor var der lagt vægt på at give skolen en indgang og en "skolegård", som samvarende kunne danne et levende centrum for den. Bestemmende for udformningen havde også været et ønske om at bevare en nær kontakt mellem forstanderboligen og højskolens daglige centrum, som naturligt ville blive den nye forhal og elevdagligstuen.

Af andre ting, der i samme sammenhæng blev lavet, skal nævnes, at hele skolens kloaksystem blev omlagt og udbygget, og at de to centralfyrs kapacitet naturligvis også måtte øges. Desuden nævnes nyindretning af vaskerum og toiletter på den gamle elevgang i hovedbygningen.

Endvidere kan nævnes, at indgangsdøren til "Sønderomme", der hidtil havde været i gavlen af den lille tilbygning mod øst, blev flyttet om på sydsiden af samme tilbygning. Indvendig blev der lavet en ny trappeopgang til scenerummet, og det tidligere meget lille bibliotek ved siden af scenen, blev et åbent rum i forbindelse med trappen. Endelig nævnes det, at Solgården og Grønnegården blev forsynet med tagrender; det havde de ikke haft før.

Indvielsesfest for de nye bygninger

Det trak ud med den endelige færdiggørelse af projektet, men hen på foråret 1961 kan man forstå, at det meste var taget i brug. Og lørdag den 27. maj holdtes der så en stor og festlig indviel-

se med indbudte gæster fra Undervisningsministeriet, Sundhedsstyrelsen, Foreningen for Folkehøjskoler og Landbrugsskoler, Højskolernes Sekretariat, Dansk Sygeplejeråd, de forskellige hospitalsskoler samt en meget fyldig repræsentation fra Bornholm. Under den officielle sammenkomst blev der naturligvis holdt en lang række taler, og om eftermiddagen var der arrangeret offentligt møde, hvor der var god tilslutning. Her blev der talt af statskonsulent Roar Skovmand fra Undervisningsministeriet, af frk. Maja Foget fra Sundhedsstyrelsen og højskoleforstander Poul Dam, Magleås Højskole, som repræsenterede højskoleforeningen.

Dagen efter, søndag, var gæsterne trods regnvejrr på tur rundt på Bornholm, og det hedder, at de havde en dejlig og uforglemmelig oplevelse, skønt det øsede ned og man sank dybt i mudderet ved Helligdommen. Om aftenen var der koncert i Rønne kirke, og dagenes festligheder sluttede i Rønne teaters selskabslokaler, hvor der serveredes kaffe, inden gæsterne skulle med båden over.

Omkostningerne ved projektet

En måneds tid efter indvielsen forelå arkitekternes opgørelse over de samlede håndværkerudgifter samt diverse andre udgiftsposter. Som det ses af regnskabsopstillingen på side 55, var det samlede beløb på 519.000 kr., et tal, der i dag kan forekomme beskedent, men som dengang utvivlsomt var meget betydeligt. Projektet ville i dag nok have kostet 8 - 10 mill.

Udførelsen af det omfattende byg-

geri havde været næsten to år, og der var naturligvis løbende blevet udbetalt penge til håndværkerne og de andre, der var involveret i det. I første omgang blev omkostningerne finansieret med en række byggelån, men ret tidligt i forløbet kom et statslån på 150.000 kr. og det amtsgaranterede lån på 105.000 kr. også til udbetaling.

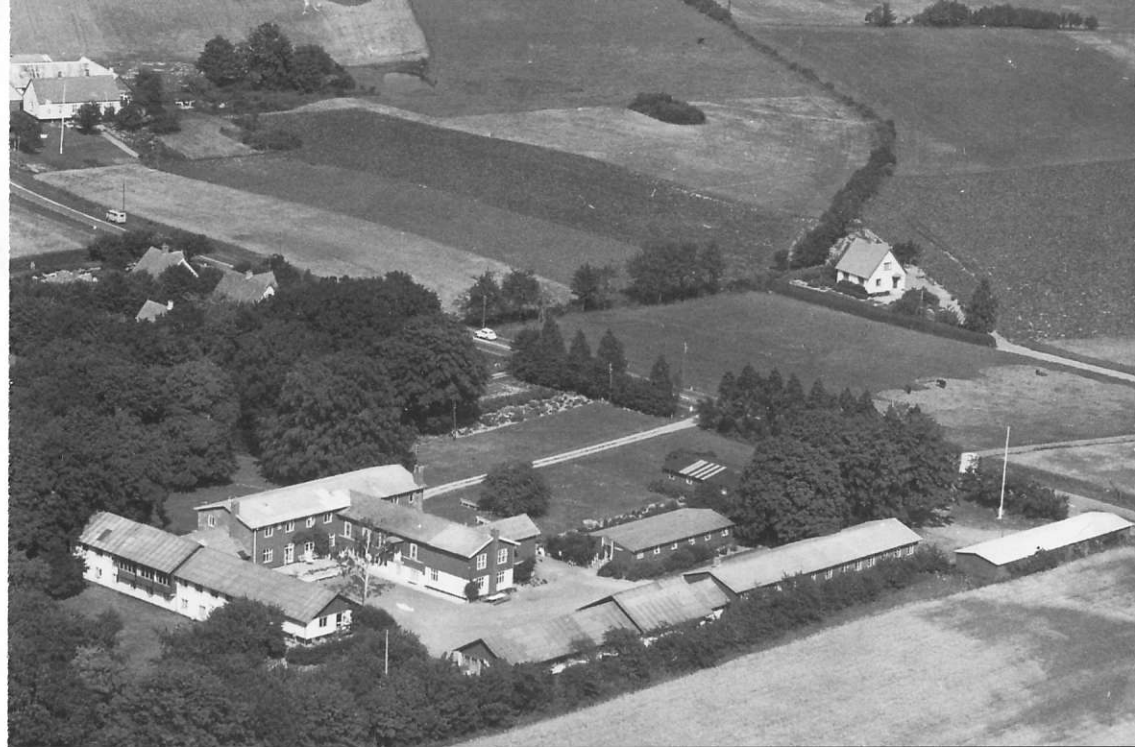
Inden vi ser nærmere på finansieringen af det store beløb, skal endnu et byggeprojekt dog omtales, idet det også har sin baggrund i oprettelsen af sygeplejeafdelingen.

Hvide hus

Tidligt på året 1960, mens første etape af det store byggeri endnu var i fuld gang, købte højskolen et lille husmandssted, som lå ca. 250 m øst for skolen. Huset kaldtes i folkemunde "pensionatet", fordi man gennem nogle år havde lejet værelser ud til skovfogedelever, der var i praktik i Almindingen. Det var nu blevet sat til salg, fordi ejeren, en ældre mand ved navn Emil August Jensen, var død. Der hørte ca. 1,5 tønde land jord til stedet. Selve huset var ca. 15 m langt og 8 m bredt og havde - i hvert fald oprindeligt - beboelse i den sydlige ende og stald i den nordlige.

Huset blev købt for 16.500 kr. Som finansiering overtoges et kreditforeningslån med en restgæld på 4.747 kr. Resten plus lidt renter, 11.809 kr. blev betalt af Vilmer Juul Nielsen mod, at han fik et pantebrev i ejendommen på 13.000 kr. Og - ikke overraskende - var dette rentefrit.

Huset blev først beboet af ægteparret Kamilla og Svend Aage Hansen,

Luftbillede af skolen fra omkring 1970, som også var med sidste år. I det store og hele tager den sig ud som den var, da Lauridsen trådte fra i 1964. Fra den her omhandlede periode skal nævnes den nye vestfløj længst til venstre, samt lærerboligen, fordragssalen m. m. længst mod vest i "anneksfløjen" nederst i billedet.

begge tidligere elever, som fra efteråret samme år overtog forpagtningen af "Godset". Denne forpagtning blev dog kun et kort intermezzo, og med tiden var det da også hensigten, at der skulle indrettes lærerboliger i huset.

I forbindelse med et bestyrelsesmøde først i april 1961 besigtigede bestyrelsen huset for at få et overblik over, hvad der var nødvendigt at lave for at få 2 lærerboliger ud af det. Man var enige om, at alt indvendigt skulle ryddes ud og så indrette tingene så hensigtsmæssigt som muligt. Der skulle i øvrigt kloakeres, etableres toilet/badeværelser samt installeres elektrisk vandpumpe.

Hvornår denne ombygning blev foretaget, fremgår ikke nøjagtigt, men det færdige resultat blev i hvert fald, at der blev indrettet to næsten ens lejligheder i hver ende af huset. Begge steder var der en stue og køkken og på loftet to værelser samt badeværelse. I lejligheden mod nord var der spisekrog i forbindelse med køkkenet, i lejligheden mod syd var der et lille værelse på det tilsvarende sted. Entréer og fyrrum blev etableret i en lav udbygning. Endvidere blev der bygget en garage.

Hvor meget dette byggeprojekt kom til at koste, ved vi ikke nøjagtigt, men det hed sig, at det blev dyrt - i størrelsesordenen 70-80.000 kr.

Modernisering af skolens køkken m.v.

Når man alligevel var i gang med at bygge så meget og lave så meget om, blev man enige om også at foretage noget i køkkenet, hvor der trængtes hårdt til nogle moderne indretninger. Så kunne disse forbedringer i øvrigt tages med i et ny vurdering af skolen, når der inden længe skulle optages nye lån.

Af et notat i repræsentantskabets protokol og af en regnskabspost fremgår det, at forbedringerne i køkkenet i hovedsagen var installering af moderne elektriske apparater.

Det drejede sig om to elektriske gryder, en elektrisk stegepande og en opvaske-maskine - og muligvis også en røremaskine og en pålægsmaskine, altsammen noget, der kom til at fungere frem til det nye køkken stod færdigt i 1987. Det hedder i protokollen, at der *"...var Enighed om, at det p. Gr. af Mangel paa Medhjælp var nødvendigt at mekanisere i Køkkenet"*.

Der forelå et forslag fra et firma med et prisoverslag på 24.000 kr. Bestyrelsen overlod til Lauridsen at disponere efter bedste skøn, og at han skønnede det bedst at få det foretaget, kan vi se af regnskaberne. Her kan vi også se, at de 24.000 ikke dækkede selve installeringen, som kom til at beløbe sig tydeligere godt 14.000 kr. Desuden må der nødvendigvis også have været andre udgifter, f.eks. til murerarbejde.

Af regnskaberne ser det også ud til, at der er blevet foretaget forskellige andre ting, idet der ud over omkostningerne til alle de store og små projekter også er brugt et beløb i størrelsesordenen 35.000 kr. til andre forbedringer. Det fremgår blot ikke, hvad disse er. En

ting kan dog ses af et par fotografier. Det er, at der blev lavet et nyt vindue mod øst i den store skolestue. Så kunne der komme lidt sollys ind i denne tidligt på dagen.

De samlede udgifter og deres finansiering

Da tiden til, at der var udsigt til at komme i gang med at bygge, nærmede sig, blev der i regnskabsbøgerne oprettet en konto for nybyggeri, hvor de løbende udbetalinger kan følges. Før selve byggeriet gik i gang, var der naturligt nok kun et par mindre udgifter til arkitekten og trykning af tegninger. I løbet af sommeren 1959 var der et par store udgiftsposter til muremesteren; formentlig à contobetaling for indkøbte materialer. Men fra oktober samme år tager det så for alvor fart, og da det formentlig kan have en vis interesse at kunne følge "slagets gang", er der på regnskabsopstillingen (side 55) også angivet udbetalingerne inden for finansårerne fra 1958-59 frem til oktober 1962, da finansieringen af det meste blev klaret.

Finansieringen

Det tidligere omtalte byggelån på 105.000 kr., som Bornholms Amt garanterede for og som blev optaget i Åkirkeby Sparekasse, kom til udbetaling snart efter byggeriets begyndelse i oktober 1959. Og allerede i januar kom et stort statslån til udbetaling. Men ellers blev der undervejs optaget en række mindre lån i Andelsbanken, ligesom der blev tæret på et par kassekreditter i Åkirkeby Sparekasse.

Efterhånden kom der så tillæg til det første statslån, og da hele byggepro-

grammet nærmede sig den endelige færdiggørelse, fik man skolen nyvurderet med henblik på at få optaget et stort lån i Østifternes Kreditforening.

Vurderingen kom til at lyde på 1.191.485 kr., og ud fra denne søgte man så om lån. Det blev til et kreditforeningslån på 250.000 kr., og sammen med alle de andre blev det til en samlet låntagning på 706.700 kr. Alle disse lån, som blev grundlaget for den samlede finansiering, er også opstillet skematisk i regnskabsoversigten (side 56).

Den 29. september 1962 samledes bestyrelsen, fordi det var blevet meddelt, at de sidste to store lån snart ville blive udbetalt. Det skulle så besluttes, hvordan pengene skulle fordeles. Det bestemtes at udbetale alle løse lån og gældsposter undtagen to, som lånene ikke kunne dække. Det var smedemester Aaby Svendsen, som havde et tilgodehavende på 38.000 kr. og Lauridsen selv, der havde et tilgodehavende på 30.000 kr.

Af regnskabet fra en måneds tid senere ses det, at der blev indfriet syv lån med påløbne renter på i alt 240.000 kr., Vilmer Juul Nielsen fik udbetalt et tilgodehavende på 25.000 kr., herunder pantebrevet på "Hvide hus", og arkitekten og nogle håndværkere samt ingeniøren og sagføreren fik udbetalt beløb på sammenlagt 62.400 kr.

Med denne opgørelse var det imidlertid ikke slut. Igennem de næste seks måneder blev der stadig udbetalt betydelige beløb på kontoen for nybyggeri, som må have belastet likviditeten ganske meget. Også to poster på ejendommens driftskonto på tilsammen 26.200 kr. til elektrisk køkkenudstyr bør regnes med. Tilsammen blev det til 77.300 kr. i perioden november 1962-april

1963. Det blev klaret ved at trække på kassekreditterne og senere afhjulpet med et nyt lån på 25.000 kr.

Byggeriet og den deraf følgende højere ejendomsværdi medførte det positive, at det årlige bygningstilskud forøgedes med ca. 25.000 kr., men det medførte selvsagt også stærkt forøgede driftsudgifter. Alene prioritetsrenterne steg fra et ret beskedent beløb på godt 7.000 kr. i regnskabsåret 1960-61 (hvor nybyggeriet endnu ikke er regnet med) til ca. 34.000 kr. i 1963-64. Dertil kom forøgede udgifter til varme, vedligeholdelse m.v.

Ved en vurdering af det store byggeprogram må det siges, at det betød et kæmpeskridt frem mod at gøre skolen tidssvarende. På den anden side betød det, at man næsten satte alt på ét bræt. Og det var naturligvis sygeplejeforskolens. Umiddelbart havde skolen ikke andre udsigter til en betydelig forøgelse af indtægterne, så den skulle nødvendigvis bære meget.

Tilslutningen til denne nye virksomhed lod vente lidt på sig, men efter nogen tid blev forventningerne til den for så vidt indfriet. Et enkelt hold kom helt op på 37 elever.

Det var dog ikke nok til at sikre en god og stabil økonomi. Under byggeperioden var økonomien forståeligt nok flere gange meget anspændt, og man kan forstå, at det heller ikke bagefter lykkedes at få den ind i et stabilt leje.

Sygeplejeforskolens

Som tidligere omtalt gik man trods det manglende særlige undervisningslokale til sygeplejeforskolens i gang med denne nye virksomhed den 2. august 1959. Der var ansat en forstanderinde,

Karen Nielsen, og ellers trak man på stedlige læger og andre med specialviden som timelærere. De mere almene fag blev naturligvis bestridt af skolens faste lærerkræfter.

Der havde meldt sig 14 elever, og at dømme efter omtalen i årsskriftet af dette pionerhold gik alting på bedste måde. Der var blevet gjort, hvad der kunne gøres for at sikre holdet arbejdsro midt i al byggeaktiviteten, og der var også blevet bestilt meget. De ydre besværligheder var i det store og hele blevet taget med godt humør.

I første omgang havde man fra skolens side kun søgt om at holde ét kursus pr. år, som skulle ligge i månederne august-december. Men inden første hold var færdigt søgte Lauridsen om også at holde sygeplejeforskole i forårsmånederne februar-juni, og det blev uden vanskeligheder imødekommet.

Det førstkommande forår, 1960, opgav man dog at komme i gang. Det blev for meget at spænde over midt i vinterskolen og det fortsatte byggeri. Året efter kom man dog i gang, men kun med fire elever, og det skulle siden vise sig, at foråret generelt var en svagere tid for denne afdeling - nærmest lige modsat den almindelige højskole.

Som tidligere nævnt trak det dog i det hele taget noget ud, før den nye virksomhed fik den forventede gode tilslutning, men fra efteråret 1962 kom man op på 29 og året efter nåede man toppen med 37 elever. Antallet på de enkelte hold ses af skemaet på side 52.

Hvor meget *højskole* i dette ords traditionelle betydning denne sygeplejeforskole så var, kan naturligvis altid diskuteres. Sygeplejehøjskole som begreb var startet i 1927 på Testrup Højskole som et almindelig højskoleop-

hold for vordende sygeplejersker, men efterhånden havde denne særlige form for højskole udviklet sig til en stærkt fagligt præget eksamensskole med alt hvad dertil hører af lektierperi m.v.

Lauridsen kommer selv ind på disse forhold i en kommentar i årsskriftet for 1963, hvoraf der her skal gengives et par brudstykker. Han skriver:

"Jeg skal gerne indrømme, at vi her må terpe lektier, noget der ligger langt fra, hvad man almindeligt mener, en højskole skal gøre, ja, og at der er fagtrængsel på denne afdeling, skal jeg gerne indrømme; men så skal der tilføjes uden på nogen måde at lave en klassificering af højskoleelever, at den elev, der her begynder sin uddannelse til sygeplejerske, er et menneske, der er begyndt at tænke videre end til sig selv. ... I virkeligheden når vi oftere dybere ind på menneskelivets mangfoldighed og dybde, end vi turde vente. Lad mig blot sige det med en klchéagtig biklang måske, - at det er en frisk ungdom, der for tiden fylder højskolerammerne her. Og det er nu vældig godt at have elever fra alle egne af Danmark".

Han føjer til, at det også var godt, at de med sygeplejeforskolen havde fået flere bornholmerelever, og at dette også var godt for bornholmerne selv.

(Jeg havde selv de sidste to sygeplejehold til dansk sprog og lidt litteratur i mit første år som lærer på højskolen, og ud fra mine generelle indtryk har jeg de samme følelser over for dem. Bl. a. derfor har jeg citeret hans kommentar).

Hvorom alting er, så er det dog sikkert, at denne uddannelse var ganske krævende, og at den derfor ikke kunne klares af hvemsomhelst. Langt de fleste gennemførte den dog, men ind imellem var der enkelte, der måtte træde fra, eller som ikke bestod eksamen. På

grund af højskolens særlige karakter var det dog således, at denne eksamen ikke måtte finde sted på højskolen.

Undervisningen

Det siger sig selv, at undervisningen på sygeplejeforskolen havde et helt andet indhold end den traditionelle højskoleundervisning. I øvrigt var der for så vidt ikke noget at tage fejl af, for langt det meste var foreskrevet i den kongelige forordning.

Det ugentlige timetal skulle normalt være 33, men kunne øges til højst 36. På 20 uger, som var den normale varighed, blev det til 660-720 timer. Heraf skulle mindst 500 timer bruges til de i anordningen foreskrevne fag. I denne var der også retningsgivende timetal for de enkelte fag, ligesom der var angivet timetal for ledsagende demonstrationer og øvelser.

De resterende ca. 200 timer kunne højskolen så disponere frit over. En væsentlig del af disse omfattede dog dansk og regning, som også var eksamensfag. Som eksempel på fagsammensætning og timetal angives også på side 53, hvad det første hold i efteråret 1959 ifølge en speciel hovedprotokol for sygeplejeforskolen havde - og ifølge sagens natur var der ikke de store afvigelser fra hold til hold.

Højskoleholdene 1959-64

Den almindelige højskole om vinteren fortsatte med den samme struktur, som blev påbegyndt vinteren 1957-58, dvs. med kursus i 6, 5 og 3 måneder med start i de første dage af henholdsvis oktober, november og januar. Dog blev der lidt uregelmæssigheder et par gan-

ge. På et skema på side 52 er antallet af elever på de enkelte hold angivet.

Mens sygeplejeforskolen, som vi tidligere har set, efterhånden nåede op på pæne holdstørrelser, ses det på skemaet, at højskoleholdene fortsat havde beskedne elevtal. Til vinteren 1961-62 var det særlig galt, da der kun var 6 til at begynde med. Det var det år, hvor en anspændt verdenspolitisk situation med bl. a. opførelsen af Berlin-muren fik skyld for den manglende tilgang. Til 3 mdrs. kurset fra januar 1962 meldte der sig kun 3 elever, og for at rette lidt op på det søgte man om og fik godkendt et 2 mdrs. kursus fra 1. februar. Til det lykkedes det så at få 6 elever mere. (Jeg fik dog senere at vide, at al den snak om Berlin-muren var en idé, som en af lærerne havde fået, til at lave et reklamenummer ud af det - i den særlige situation en oplagt måde at skaffe skolen omtale på).

Et par år senere gik det bedre, og en kort tid i efteråret 1963 var der, når begge skoler lægges sammen, i alt 53 elever på skolen - det indtil da største antal nogensinde. Men forholdet mellem de to grupper var noget skævt, 37 sygeplejeelever og 16 højskoleelever, og det har i sig selv næppe været helt problemfrit. Lauridsen lægger da heller ikke skjul på, at hans ideal var nogenlunde ligevægt mellem de to kategorier.

Opdelingen af højskoleholdet i 6, 5 og 3 måneder medførte dog, at det samlede antal højskoleelever efter nytår i 1964 kom op på 28, hvilket efter forholdene må siges at være et pænt resultat. Alt i alt blev det til 123 elever - i kortere eller længere tid - på de 6 højskolehold 1959-64.

Som illustration af de ændrede forhold ikke bare for Bornholms Højskole,

men også for højskolerne i det hele taget, skal det anføres, hvordan disse 123 elever var sammensat med hensyn til hjemsted og køn.

Af de 123 var der 40 med hjemsted på Bornholm, mens de resterende 83 kom fra alle andre dele af landet, altså nærmest lige modsat af, hvad det havde været i skolens første mange år. Med hensyn til køn var 25 af dem var mænd og 98 piger, altså mere end tre gange så mange piger som mænd, en tendens, som stort set har gjort sig gældende over alt lige siden. På de kortvarige ophold - altså 3 og 2 mdr. - var der stort set lige mange af hvert køn, nemlig 16 mænd og 17 piger. På de længerevarende ophold på 5 og 6 mdr. var der 81 piger og 9 mænd. På enkelte hold var der kun en enkelt mandlig elev før jul.

På holdet 1960-61 var der slet ingen mænd, og det afstedkom følgende bemærkning i årsskriftet: *"Det var nu lidt ensidigt uden de mandlige elever; men det gjorde visse sager lettere - regler om samkvem på værelserne"*. Men ellers er der tydeligt udtryk for, at han havde været meget glad for højskolepigerne.

Undervisningen

Om højskoleundervisningen i de sidste år, mens den var sideløbende med sygeplejeforskolen, er der heller ikke ret meget at redegøre for. Den ser i det store og hele ud til at have fortsat i det gængse mønster. Lidt nyt kom der dog efterhånden ind. Med Jørgen Diemer kom der således en enkelt time om ugen med *aktuel verdenspolitisk orientering*. Han havde også en del *bibliotekstimer med hjælp og vejledning til elever med bogvalg og hjemmeopgaver*. Det udgør i hvert fald en ny tendens mod mere

selvstændigt arbejde for eleverne i stedet for de mange foredrags- og foretælle timer, der ellers havde været det mest almindelige. Desuden optræder der nu en del *aftentimer med oplæsning og drøftelse*. Begge de to sidstnævnte ting ser ud til at have omfattet 3-4 ugentlige timer. Så længe Benny E. Andersen var lærer havde man endelig også fagene *folkemusik* og *kulturgeografi*.

Lærere i perioden 1958-64

Det var som tidligere omtalt planen at begynde på sygeplejeforskolen til august 1958, men det blev som også nævnt ikke til noget. Der var imidlertid allerede truffet aftale med nye lærerkræfter, og heraf én specielt med henblik på den nye afdeling, nemlig forstanderinden, Karen Nielsen.

Karen Nielsen var født 1918, uddannet sygeplejerske og sygeplejelærerinde og havde gennem næsten 20 år haft undervisningsarbejde i ret betydeligt omfang, bl.a. på Rødkilde og Fårevejle Højskoler. Hun blev ansat fra 1. oktober 1958, men da der ikke blev noget sygeplejehold, underviste hun i stedet på højskoleholdet, hvor hun havde fysik og kemi, psykologi, og sundhedslære. Men 2. august 1959 blev hun naturligvis fuldt engageret i sit egentlige arbejde med sygeplejeundervisningen.

Jørgen og Birgit Diemer Petersen blev også ansat fra 1. oktober 1958. Han var født 1929 og stammede fra Sønderjylland. Hun var født 1931 og stammede fra egnen omkring Vejle. De var begge uddannet fra Den frie Lærerskole i Ollerup. Han havde været i praktik på Try

Højskole, og efter uddannelsen blev han ansat ved civilundervisningen på Langelandsfortet.

Hun var i praktik på Engestofte skole på Lolland, og efter uddannelsen var hun i tre år ansat på Søndebro skole på Sydlangeland. Fra Langeland kom de så til Bornholms Højskole. Jørgen Diemer overtog stort set de samme fag som sine forgængere: dansk sprog, udenlandsk litteratur, verdenshistorie og erhvervsgeografi. Dertil kommer det, der allerede er nævnt ovenfor. Birgit Diemer havde regning, gymnastik og boliglære.

Jørgen og Birgit Diemer kom til at høre til de forholdsvis få lærere, der indtil denne tid har haft et længerevarende virke ved skolen. De var ansat knap 10 år, til eftersommeren 1968. Han fik da ansættelse som lærer på Roskilde Højskole.

Dorete Lauridsen, Lauridsens næstældste datter, født 1940, medvirkede også på vinterskolen 1958-59 med undervisning i fremmedsprog. De følgende år virkede hun som vikar med et beskedent antal timer.

Carl Vilbech, født 1934, blev ansat fra nytår 1959. På 3-mdrs. holdet underviste han i dansk, fremmedsprog, litteratur, regning og regnskab. Mange år se-

nere blev han den første forstander for Uge Højskole i Sønderjylland.

Af den "gamle" lærerkreds var Esther Larsen og Carl Emil Jungild fortsat med. Efter Inge Gregersen havde Jungild igen overtaget maskinskrivningen, og som noget helt nyt havde han føjet filmkundskab til sin undervisning. Jungild sluttede 1. februar 1962, idet han tiltrådte en stilling som organist i Gentofte.

Fra efteråret 1959 kom Grete Larsen ind i billedet igen med emner om ernæring for sygeplejeeleverne.

Med sygeplejeforskolens etablering fra 2. august 1959 blev der i øvrigt en kraftig tilgang af lærere, ikke mindst til de mere specielle faglige emner, hvor der i et vist omfang blev trukket på de lokale lægere.

På grund af det store antal lærere, hvoraf en del kun havde ganske få timer, bliver herefter kun de mere fast tilknyttede omtalt, mens en liste med navnene på de øvrige bliver bragt bag efter i bilagsdelen (side 52 & 54).

Aksel Balle Hansen blev ansat fra 1. april 1961. Han var nyuddannet fra Den frie Lærerskole i Ollerup. Han var ansat i ét år, til 31. marts 1962, hvorefter han blev lærer i Slagelse.

Benny Erik Andersen, født 1934, blev ansat fra 1. oktober 1962. Foruden Aksel Balle Hansen afløste han i nogen grad også Carl Emil Jungild. Benny E. Andersens undervisningsfag var regning, fysik, musikforståelse, folkemusik, kulturgeografi og filmkundskab. Han havde en længere sygdomsperiode i 1963, men kom over det og fortsatte med arbejdet til 1. juni 1964.

Karen Nielsen blev også på et tidspunkt syg, og hvad man først troede ville være af kortere varighed, skulle vise sig at blive meget langvarigt, så langvarigt, at Lauridsen så sig nødsaget til en afskedigelse af hensyn til det fortsatte skoleforløb.

Ruth Kildebæk Petersen, født 1933 og uddannet sygeplejerskerinde, var ansat fra 1. august som midlertidig afløser for Karen Nielsen. Hun medvirkede med fuldt timetal på de næste tre sygeplejehold og sluttede til december 1964.

Agnethe Vermehren tiltrådte som Karen Nielsens egentlige afløser den 15. november 1963. Hun var født 1904, uddannet sygeplejerske og derefter uddannet husholdningslærerinde. Det svarede ikke helt til de krævede kvalifikationer, men hun fik dispensation.

Poul Hvirvelkær og **Otto Kampp Olsen** blev begge ansat til 1. august 1964.

Poul Hvirvelkær havde en halvt færdig lægeuddannelse bag sig og skulle især have fysik og kemi både på sygeplejeholdet og højskoleholdet.

Otto Kampp Olsen var cand. mag. i engelsk og musik og skulle have almindelige højskolefag på begge hold.

For de sidste tre blev deres virke under Lauridsen af kort varighed, men de fortsatte alle i nogle år i den nye forstander, Svend Aage Bülow, tid.

Korte kurser i perioden 1955-64

De korte sommerkurser fortsatte i det store og hele uændret i Lauridsens sidste periode. I alle årene havde de et 8-dages kursus med deltagerantal fra 70 til 110, og tre eller fire 14-dages kurser med deltagerantal fra knap 20 til godt 60.

Lauridsen er fortsat fuld af lovord om dem, og selv om de økonomisk set var helt nødvendige, fremgår det klart, at de blev betragtet som en fuldgyldigt del af den almene højskolevirksomhed.

Eftersom disse korte kurser var kommet ind i en fast gænge, nævner han dem dog kun kort i beretningerne, og derfor skal også kun et par af en speciel slags omtales her.

I midten af maj 1957 prøvede de nemlig noget nyt på dette felt, et 14 dages kursus med kunst med billedhuggeren Harald Isenstein og hans kone, Hildegard Isenstein, som de faste lærerkræfter. Der var godt 40 deltagere, og den praktiske undervisning i maling og modellering fandt sted i maskinhalerne, som viste sig ideelle til dette formål. Vi lader Lauridsen fortæller videre om det: *"Vejret var endnu lidt køligt; men alligevel så man i disse dage, hvor man kom, i haven og markerne omkring højskolen, klokken 10-11 om formiddagen og klokken 14-16 om eftermiddagen liggende, siddende og stående amatørkunstnere, der efterlevede det motto, som Isenstein skabte om kurset: "Det er bedre at skabe end at abe". Der blev skabt i disse dage. Under Isensteins og fruens inspirerende ledelse nåede mange frem til resultater i deres skaben, som man måtte fryde sig over. Og så skal det tilføjes, at der blev helhed over dette kursus som de øvrige 14 dages kurser. Delta-*

Deltagerne i et 14 dages sommerkursus 1956, ca. 50 i alt, 10 mænd og omkring 40 kvinder. Midt for i mørk kjole sidder Karla Frederiksen. Lige foran hende Grete Larsen. I bageste række som nr. 4, 5 og 6 fra højre står Lauridsen, fru Lauridsen og Erling Kristiansen. Lige bagved Karla Frederiksen står to køkkenpiger og til højre for dem Maren Ottesen. Bagved skimtes skolens hovedbygning.

gerne var med fra morgen til aften, og så var de fine tilhørere i foredragstimerne".

I juli året efter, 1958, blev der arrangeret 2 paralleltløbende 3 ugers kursus, det ene alment og det andet med kunst (maling, modellering og kunstforståelse). Det sidste var igen med ægteparret Isenstein som lærere. Desuden havde de knyttet musik til med Jungild som lærer. Men denne gang gik det åbenbart knap så godt. Vi lader igen Lauridsen fortælle videre: *"Det var et stort anlagt kursus, som vi på forhånd havde ventet os meget af - også for meget viste det sig. Vi havde regnet med, at den, der dyrker den bildende kunst, også har forudsætning for at kunne leve med i musikkens verden. Her tog vi delvis fejl".* Han skriver videre, at

det havde været et anstrengende job at være forstander under det kursus, og at de havde gjort den erfaring, at den faste ledelse skulle gennemføres fra først til sidst, når hobbyfagene fik en fremtrædende plads i undervisningen. Der havde dog også fulgt mange glæder med, tilføjer han, især ved nogle indslag af nogle professionelle tonekunstnere.

Kunstkurserne blev ikke optaget senere, mens de andre almene sommerkurser fortsatte som hidtil. For at give et nøjere indtryk af forløbet af dem, er programmet for det sidste 14 dages kursus i Lauridsens tid gengivet på næste side. Det blev holdt fra 5. - 19. juli 1964, og som det ses omfattede det også

14 dages kursus på BORNHOLMS HØJSKOLE

Søndag den 5. juli:

- 10,30 Afgang København
Havnegade
- 17,30 Ankomst Rønne
- 18,00 Bus til højskolen
- 18,30 Ankomst højskolen,
indkvartering
- 19,00 Middag

Mandag den 6. juli:

- 9,10 Egnshistorie (AL)
- 11,10 Sociale spørgsmål (HB)
- 14,00—17,00 Ekskursion
i Almindingen (JDP)
- 20,20 Sangaften (KL)

Tirsdag den 7. juli:

- 9,10 Egnorientering (AL)
- 11,10 Verdenspolitik (JDP)
- 16,10 Fængsel og forsorg (HB)
- 17,10 Litteratur (BDP)

Onsdag den 8. juli:

- 9,10 Sociale spørgsmål (HB)
- 11,10 Fængsel og forsorg (HB)
- 13,00 Keramikfabrikation (JDP)
- 15,00—17,00 Ekskursion ved
Slusegård og Dueodde
(JDP)

Torsdag den 9. juli:

- 9,10 Vor situation
som mennesker (AL)
- 11,10 Skikkelser og skæbner
(EK)
- 16,10 Skikkelser og skæbner
(EK)
- 17,10 Sociale spørgsmål (HB)
- 20,20 Litteraturaften (JDP)

Fredag den 10. juli:

- 9,10 Vor situation
som mennesker (AL)
- 11,10 Verdenspolitik (JDP)
- 16,10 Verdenspolitik (JDP)
- 17,10 Litteratur (BDP)

Lørdag den 11. juli:

- 9,10 Skikkelser og skæbner
(EK)
- 11,10 Højskolen i dag
og i morgen (AL)
- Højskolen har elevmøde
lørdag-søndag, og vi beder
kursisterne deltage i mødet
fra lørdag middag.

Søndag den 12. juli:

Elevmødets program
omfatter bl.a. gudstjeneste
i foredragssalen, korte
foredrag om efter-
middagen og kunstnerisk
underholdning om aftenen.

Mandag den 13. juli:

- 9,10 Frit foredrag (C-EJ)
- 11,00 Middag
- 12,00 Ekskursion
ved Rø-Gudhjem (JDP)
- 14,00 Besøg i Brændesgårdshaven
- 15,00—17,00 Ekskursion
i Paradisbakkerne (JDP)

Tirsdag den 14. juli:

- 9,10 Vor situation
som mennesker (AL)
- 11,10 Verdenspolitik (JDP)
- 16,10 Musik (C-EJ)
- 17,10 Musik (C-EJ)
- 20,20 Litteraturaften (AL)

Onsdag den 15. juli:

- 9,10 Vor situation
som mennesker (AL)
- 11,10 Verdenspolitik (JDP)
- 16,10 Musik (C-EJ)
- 17,10 Musik (C-EJ)

Torsdag den 16. juli:

- 9,10 Frit foredrag (C-EJ)
- 11,10 Skikkelser og skæbner
(EK)
- 16,10 Musik (C-EJ)
- 17,10 Musik (C-EJ)

Fredag den 17. juli:

- 9,00 Rundkirker (AL)
- 11,00 Stenbrud (AL)
- 14,00 Hammershus historie (AL)
- 15,00—17,00 Ekskursion
ved Hammerknuden (AL)

Lørdag den 18. juli:

- 9,10 Vor situation
som mennesker (AL)
- 10,10 Verdenspolitik (JDP)
- 11,10 Litteratur (BDP)
- 19,30 Afslutning

Søndag den 19. juli:

- 9,30 Bus fra højskolen
- 10,30 Afgang Rønne

sommerelevmødet. Det hedder om det, at de næsten var for mange, men et konkret antal nævnes ikke. Men det gik fint hedder det videre. *"Det er ingen sag at gå til foredrag, når tilhørerne i den grad samarbejder med os, og det gør de i hvert fald på disse kurser"*.

Sommersæsonen sluttede så med et "8 dage på højskole" kursus, hvorefter en ny sygeplejeforskole stod for døren.

Som tidligere berørt omtaler Lauridsen generelt sommerkurserne meget positivt, og mod slutningen af sin sidste årsberetning runder han det af med bl. a. følgende: *"Hvor var det godt, at vi fik taget den linje op i vort højskolearbejde. Når jeg nu træder tilbage fra højskolearbejdet, så kan jeg sige, at disse kurser har været mig selv til stor åndelig berigelse. Og jeg er så taknemlig, fordi jeg ved dem har fået lov til at give noget af mig selv og følt det blive modtaget"*.

I de første år af denne periode medvirkede Karla Frederiksen fortsat som en af hovedkræfterne på de korte sommerkurser, men sommeren 1959 blev hendes sidste år. Året efter forhindrede sygdom hende i at medvirke.

Fra 1957 medvirkede ind imellem også Karla Frederiksens søn, viceinspektør ved Nyborg Statsfængsel Arne Frederiksen. Det hedder om ham, at han var den fødte højskolelærer.

I 1960 havde Lauridsen fået fat i den tidligere forstander for Brandbjerg højskole, Bernhard Jensen, til at medvirke ved sommerkurserne. I 1961 medvirkede på et særligt kursus en kunstner ved navn J. Andersen fra Nærum, og på de andre medvirkede forsorgssekretær Hans Balle fra Nyborg på skift med Arne Frederiksen. I 1962 og 1963 medvirkede de to sidstnævnte igen. I 1962 desuden tidligere stiftsprovst Pontop-

Karla Frederiksen mellem Lis og Kristine Lauridsen sommeren 1958

pidan Thyssen, Haderslev, og pastor Jørgen Ottosen, Vestermarie. I 1964 medvirkede Hans Balle endnu engang, og foruden ham endnu engang Carl-Emil Jungild.

Lauridsens sidste år

Fra tiden efter det store byggeprogram og til Lauridsens fratræden i 1964 er der ingen store og skelsættende begivenheder at berette om. Meget betegnende for ham er dog, at han meget snart efter begyndte at spekulere i nye byggeplaner. Denne gang skulle det være en værelsesfløj med 30 elevpladser, en elevopholdstue og en lærerindelejlighed. Den skulle ligge nord for den gamle hovedbygning og vinkelret på den-

Program for det sidste 14 dages sommerkursus i Lauridsens tid i juli 1964. Som det ses indgår sommerelevmødet i kursets program. Det var trykt på et brevkort, som blev sendt til kursisterne. De medvirkendes initialer står for Aksel Lauridsen, Kristine Lauridsen, Jørgen Diemer Petersen, Birgit Diemer Petersen, Erling Kristiansen, Hans Balle og Carl-Emil Jungild.

ne. (Dette projekt blev først ført ud i livet omkring 10 år senere, og da var det ændret fuldstændigt. Det blev til de ti små elevhuse på det nyherhvervede areal syd for det gamle skolekompleks).

Skolearbejdet gik naturligvis videre som før, men nu med langt bedre ydre forhold. Men utvivlsomt også med langt større intensitet, nu hvor der var to ret forskellige slags skoleformer at varetage på samme tid.

Alle de mere udadvendte aktiviteter synes også at have fortsat som hidtil. Opremsningen af møder og allehånde korte kurser for lokale foreninger, skolens egne korte sommerkurser og besøg af forskellige andre grupper, elevmøder osv., fylder fortsat meget i årsberetningerne. Interessen for mange af disse aktiviteter var imidlertid vigende, og adskillige års fejlslagne forhåbninger og skuffelser for Lauridsen sætter sig nu også sine spor i hans beretninger.

I årsskriftet for 1960 beklager han, at tilslutningen til månedsmøderne var nedadgående. De sidste ti år havde billetsalget ikke kunnet dække udgifterne. Han ville nødig give op, men forudså, at han kunne blive nødt til det.

Også det store sommerelevmøde var der vigende tilslutning til. Samme år skriver han om det: *"...vi havde i år ventet, at der ville komme særlig mange jubilarer. Men vi blev dybt skuffede. Heldigvis kom så mange af vore egne gamle elever rejsende langvejs fra, og det hjalp på humøret. Men det er nu slet ikke så let at skubbe skuffelsen over, at så mange ældre svigter, til side"*.

På det samme elevmøde havde man en lang og drøftelse af elevforeningens forhold, og både Lauridsen og foreningens kasserer, Olau Olsen, kommer

med dybe hjertesuk over, at det gik for trængt med kontingentindbetalingen. Det forårsagede en dårlig økonomi og var i det hele taget utilfredsstillende.

I årsskriftet for 1963 er det adventsmødet, der får et par ord med på vejen. Præsterne Thaysen og Erling Kristiansen havde talt, og Jørgen Diemer havde ledet mødet. Tilslutningen kunne have været meget større skriver han så. *"Men hvad kan det nytte at sørge over det. Men tænk blot! for ti-femten år siden kom der fire gange så mange, når vi indbød til adventsmøde"*. Dette blot for at nævne nogle af hans beklagelser.

Fundatsændring

I årsskriftet for 1962 gør Lauridsen rede for nogle tanker om ændring i skolens overordnede ledelse og organisation, dvs. repræsentantskab og bestyrelse. Siden overgangen fra aktieselskab til selvejende institution i 1943 havde det været sådan, at elevforeningens bestyrelse, som var på 7 medlemmer, valgte et repræsentantskab på 7 medlemmer uden for deres egen kreds. Dette repræsentantskab valgte så igen en bestyrelse på kun 3 medlemmer, også uden for deres egen kreds. Tilsammen blev det til "de sytten", som Lauridsen flere gange kalder dem, og som han i reglen samledes med én gang om året i januar for at drøfte skolens forhold.

Nu mente han imidlertid, at tiden var inde til at udvide repræsentantskabet til 15, hvoraf mindst halvdelen - i praksis 8 - skulde vælges uden for Bornholm. Der skulde også vælges 15 suppleanter.

Som begrundelse for ændringen anfører han, at der på baggrund af det, der var sket i efteråret 1961 (Berlinmuren

og det påståede fald i elevtallet på grund af den udenrigspolitiske situation) og for så vidt også ud fra situationen de første 8-10 år efter 1945, ville det være rigtig at opbygge en bredere repræsentation over hele landet. Han fandt det også rimeligt ud fra, at elevforeningen efterhånden havde fået mange medlemmer fra det øvrige land. Det havde jo længe været sådan, at de fleste af eleverne kom derfra.

Selve bestyrelsen mente han også burde udvides. Den skulle være på 5 medlemmer.

Ændringerne krævede imidlertid ændringer i selv fundatsen, som var det juridiske grundlag for skolen. Han fremsatte sine forslag til ændringer for "de sytten" på et møde den 15. januar 1962. Det blev velvilligt modtaget af forsamlingen, og man bemyndigede et snævrere udvalg til at udforme ændringerne, som det foretog allerede dagen efter. Det nye udkast til fundats blev sendt til godkendelse i undervisningsministeriet, hvorefter det blev endeligt vedtaget af det gamle repræsentantskab den 14. november samme år.

På det tidspunkt bestod repræsentantskabet af følgende syv medlemmer: gårdejer Karl Henrik Hansen, Strandbygård, Østerlars, som var formand, fhv. gårdejer Edvard Kofoed, tidl. Blæsbjerggård, Nyker, avlsbruger H. C. Dahl, Ny Elleskov, Østerlars, avlsbruger Olaf Henriksen, Myreby, Vestermarie, gårdejer Johannes Kofoed, Bolbygård, Klemensker, gårdejer Svend Aage Munch, St. Loftsgård, Pedersker, og rentrice frk. Anna Brandt, Nexø. Bestyrelsen på tre medlemmer bestod af gårdejer og frugtavlser Aksel Hjorth, Langedeby, Bodilsker, som var formand, gårdejer Vilmer Juul Nielsen,

Ll. Grammegård, Åker (den tidligere mangeårige formand) og sognerådsformand Thorkild Skovgård, Vestermarie. Alle ti var gamle elever.

Med den nye struktur skulle der flere personer ind, og Lauridsen ytrede ønske om at knytte Bornholms to folketingsmedlemmer til bestyrelsen. Det var gårdejer Conrad Kofoed, Bakkegård, Olsker, som også var tidligere elev, og som var valgt for Venstre, og redaktør H. Larsen-Bjerre, Rønne, som var valgt for Socialdemokratiet. Karl Henrik Hansen blev bemyndiget til at forhandle med dem. De indvilligede og indtrådte så i bestyrelsen den 27. juni 1963. Vilmer Juul Nielsen trådte samtidig ud og afløstes af Edvard Kofoed, Rønne.

Allerede i foråret året før, 1962, altså kort efter at Lauridsen havde fremsat sit forslag, henvendte han sig under en ferierejsen til forskellige personer i det øvrige land om at indtræde i det nye repræsentantskab. Efter hjemkomsten i maj ville han arbejde videre med sagen, men så fik han sit andet større sygdomsanfald.

Medlemmerne af det nye repræsentantskab er angivet i bilagsdelen længere fremme (side 54). Men i øvrigt fik den nye struktur så vidt det kan skønnes ingen særlig praktisk betydning.

Sygdom

Vi har allerede tidligere set, at Lauridsen i begyndelsen af 1956 blev syg af et hjerteonde, som viste sig at være resultat af overanstrengelse. Det gav anledning til at sommerskolen blev aflyst, og den blev ikke genoptaget siden.

De næste seks år, hvis sidste del især var præget af det store byggeprogram,

ser det ud til, at han har klaret frisag, bortset fra en kraftig influenza omkring 1. marts 1959, hvor han for første gang ikke kunne være til stede ved vinterelevmødet.

Karla Frederiksen, som åbenbart den vinter opholdt på skolen, var derimod blevet mere alvorligt syg tre uger før og havde måttet lade sig indlægge på Åkirkeby sygehus. Det blev til indlæggelse i over tre måneder, men hun kom dog nogenlunde til kræfter igen, så hun kunne medvirke på sommerkurserne. Året efter var hun igen syg og for svag til at medvirke, og den 16. november 1961 døde hun.

Som nævnt ovenfor fik Lauridsen sit andet større sygdomsanfald i maj 1962. Hans læge konstaterede, at det var nyresten, og andet stødte til. Han skriver, at han hinkede igennem det indtil sidst i juli, hvor han måtte kapitulere og lade sig indlægge på centralsygehuset i Rønne. Her konstateredes både nyresygdom og galdesten. Han skulle opereres, men lægerne tilrådede rekreation først. De tog tre uger fri i Tisvildeleje. Det hjalp på kræfterne, og da de kom tilbage, fik han lov til at tage fat på arbejdet igen. Han nævner, at han havde tænkt på at opgive efterårsmødet på grund af sin sygdom, men Jørgen Diemer mente, at de ikke måtte forsømme noget, så han tog affære og fik det ordnet, ligesom han havde gjort det med meget andet den sommer. Sidst på året redigerede han årsskriftet færdigt, mens Lauridsen i slutningen af november lod sig indlægge til operation på centralsygehuset.

Dette efterår skete der imidlertid det, at sygeplejeforstanderinden, Karen Nielsen, og en af lærerne, Benny E.

Andersen, også blev syge og måtte indlægges i længere tid. Det måtte naturligt nok sætte sit præg på skolelivet det efterår. Der blev uvægerligt lagt meget ekstraarbejde og -ansvar over på dem, der var tilbage, men ved dette og vikarers hjælp forsikrer Lauridsen, at skolens rytme og arbejdsliv trods alt blev holdt.

Benny E. Andersen kom sig af sin sygdom og kunne efter nogen tid genoptage arbejdet. Karen Nielsens sygdom blev derimod af længere varighed - så lang tid, at Lauridsen til sidst så sig nødsaget til en afskedigelse af hensyn til kvaliteten af undervisningen på sygeplejeforskolen.

Med Lauridsen selv trak det også ud med at komme til kræfter igen. Engang efter nytår 1963 blev det bestemt, at han skulle under behandling af en professor i København, men på grund af de andres sygdom trak han det ud længst muligt. Det lykkedes dog at få vikarhjælp hen på foråret, og mod slutningen af april lod han sig indlægge på Bispebjerg Hospital. Tre uger efter blev han udskrevet med den gode forvisning om, at han ville blive helt rask igen. Han fortæller videre, at han tørnede lige ind i arbejdet igen. Det var for strengt, og måske meningsløst at gøre det, men det var desværre nødvendigt. Kræfterne kom igen lidt efter lidt, men arbejdsmæssigt indrømmer han, at det blev en meget hård sommer at komme igennem. Og så skulle der endda kun gå et halvt års tid, før han igen gik ned med flaget.

Økonomien

Skolens økonomi i disse år er der ikke ret mange oplysninger om. Så længe

det store byggeprogram stod på, var den naturligt nok "meget anstrengt". Men trods det "... var Forstanderen dog meget optimistisk naar det hele kom i Orden og normal Gænge" (nov. 1961). Vi skal imidlertid længere fremme se, at der ikke er tvivl om, at økonomien vedblev at være meget anstrengt.

I 1961 ser det i øvrigt ud til, at man er gået over til at lade et revisionsfirma ordne skolens årsregnskab. Det medførte revisionsbemærkninger fra de professionelle regnskabsfolk, og til årsopgørelsen for regnskabsåret 1963-64 var der blevet anført nogle bemærkninger om adskillelse af skolens og forstanderens kasseregnskab. Til det oplyste Lauridsen, "... at på grund af likviditetsønskeligheder havde han gennem årene måttet stå i forskud med undertiden betydelige beløb".

Denne bemærkning i forhandlingsprotokollen rummer egentlig en væsentlig side af sagen om økonomien i en nøddeskal. I begyndelsen af denne skildring i sidste års årsskrift skrev jeg noget om, at der med forpagtningsordningen var skabt en dobbelt-økonomi, som næppe altid ville være nem at håndtere, men at dette forhold sådan som forholdene udviklede sig nok blev en fordel i sidste ende. Og det blev det utvivlsomt i høj grad.

Det er uden videre klart, at det for et regnskabsfirma måtte være problematisk at skulle ordne et regnskab, der var mer eller mindre blandet sammen med et andet. Det ser da heller ikke ud til, at Lauridsen ligefrem har været noget ørn til at klare disse ting. Det reelle i sagen er imidlertid, at han af sine egne midler i lange perioder har skaffet skolen undertiden betydelige beløb i likvid driftskapital.

Hvordan han havde været i stand til at skaffe disse penge, kan man godt undre sig over. Hans faste løn var beskednen, og selv om bestyrelsen syntes den var for lille, var der ikke råd til mere. Han har næppe heller haft nogen særlig stor fortjeneste af sin forpagtning af hverken kostforplejningen eller landejendommen. Svært har det under alle omstændigheder været, og familiens private økonomi har sandsynligvis ofte været lige så anspændt som skolens. Fra et af Lauridsens seneste år ved vi fra rimeligt pålidelig kilde, at han fik sin opsparede pension hævet og skød den i skolens drift. Da han gik af, havde han da også et betydeligt tilgodehavende at gøre krav på.

1864 jubilæum - og forstanderskifte

Året 1964 var som bekendt 100-året for den for Danmark så ulykkelige krig i 1864. Men det blev også det år, hvor Aksel og Kristine Lauridsen trak sig tilbage som forstanderfolk. Og skønt de to ting ikke umiddelbart har noget som helst med hinanden at gøre, så formede det sig alligevel sådan, at der blev en vis sammenhæng. Vi lader Lauridsen selv fortælle om det i årsskriftet i forbindelse med skildringen af forberedelserne til vinterelevmødet.

"I år fik vi den tanke, at vi skulle lave noget om de hundrede år 1864-1964. Det skulle være uddrag af digtning, musik, film og forskellige taler, holdt ved forskellige lejligheder, altså en slags cavalcade over de hundrede år. Det var en vældig opgave, vi dér gik i gang med. Eleverne opdeltes i småhold, der skulle samarbejde om et bestemt afsnit og område. Nej! hvor var de ihærdige og optagne af dette. Men da de

skulle forelægge deres udvalg, viste det sig, at de havde stof nok til mindst to døgners fremførelse. Nu skulle dette stof så begrænses og nedskæres til to timer. Med hård hånd gik vi så på med nedskæringen, og det lykkedes virkelig at komme ned på 2 1/2 time. Men der skulle jo også være en forbindende tale, altså en tekst, der skulle binde de forskellige afsnit og områder sammen. Hver eneste af eleverne i højskoleholdet fik sin opgave at fremføre. Det gjaldt oplæsning af digte, prosastykker, uddrag af taler, holdt af f. eks. Georg Brandes og Kristen Kold, eller det var dramatiske uddrag af skuespil osv. Hver elev blev grundigt instrueret. Det kan godt være, at jeg til tider var meget hård med mit: Lad os prøve igen! Jeg tror dog ikke, at nogen var ligefrem rasende på mig, men måske dog til tider grædefærdige. Men jeg tør godt sige, at resultatet af dette store arbejde virkelig blev godt.

Men desværre knaldede jeg selv ned på arbejdet. Det var den sidste gang, da vi i salen skulle afpudse det hele, det var lørdag eftermiddag. Arbejdet havde været for hårdt og intensivt. Mit hjerte kunne ikke tage anstrengelserne. Jeg blev ført på sygehuset og blev behandlet som en skrøbelig porcelænsfigur, der var ved at falde fra hinanden. Men i løbet af en uges tid opklaredes det, at anfaldet beroede alene på en total overanstrengelse. Man benævner det med et så fint ord som "Stress". Det var altså noget, jeg kunne komme over igen, hvis jeg blot selv ville passe på, fik jeg at vide. Jeg kom også ret hurtigt hjem igen, men måtte nu begrænse mit arbejde en tid. Ja, det var et lille afbræk, der fortalte mig, at jeg ikke mere kunne byde mig selv alt, beklageligt nok; men der er jo ikke noget at gøre ved det, udover at jeg må slå fra, når arbejdet hober sig op for mig".

Jeg har taget hele dette ret lange citat med, fordi det forekommer mig, at han

deri har tegnet en meget træffende portræt af sig selv; det giver ham så at sige i en nøddeskal. Ganske karakteristisk for ham er utvivlsomt også, at han søger at bagatellisere sit sygdomsanfald. Nogle få måneder senere fik jeg selv af hans nære ven, Niels Marinus Jensen, som var min historielærer på Den frie Lærerskole i Ollerup, at vide, at Lauridsen havde fået besked på, at han skulle holde op med at være højskoleforstander, hvis han ville gøre sig håb om at leve ret meget længere. At det var dette sidste langt mere alvorlige, der var sandheden om den sag, skulle det videre forløb jo kun alt for tydeligt vise.

Vedrørende det formelle i sagen er der til sidst i referatet af et bestyrelsesmøde den 8. maj 1964 kortfattet angivet, at "Forstander Lauridsen og hans hustru meddelte bestyrelsen, at afhelbredshensyn måtte de fratræde lederskabet af skolen i indeværende år".

Vinterelevmødet havde siden 1958 været holdt den første søndag i marts, som dette år var den 1. marts. Det har således været lørdag den 29. februar (skudår!), Lauridsen brød sammen.

Elevmødet blev gennemført som planlagt, men det hedder, at det blev præget af Lauridsens sygdom. Jørgen Diemer Petersen trådte ind i hans sted, og hele programmet blev gennemført. Efter foredrag om eftermiddagen af Agnethe Vermehrens broder, dr. Hoff, om 1864, gav Diemer en redegørelse for skolen. Derefter var der festmiddag, og om aftenen fremførtes så det store program om "1864-1964". Det hedder i Kristine Lauridsens referat at "... der var stor lydhørhed. Men det tog alligevel 2 timer og 40 minutter. Derefter drak vi kaffe, hvorefter vi - trods alt - enedes om, at der

Fra fastelavnsfesten 1958

skulle danses. Det vidste jeg, at Aksel helst ville have. Festen sluttede kl. 0.30".

Efter festen meldte hverdagens problemer sig imidlertid for Kristine Lauridsen, der nu skulle prøve at føre skolevirksomheden videre. I denne sidste del af vinteren ser der ud til at have været 28 højskoleelever, og 25 sygeplejeelever var en måneds tid før begyndt på deres kursus. Hun har skullet bruge penge, og hun har måttet konstatere, at der ingen var. Som noget, der kunne ligne et fortvivlelsens nødråb, har hun allerede nogle få dage efter telefoneret til statskonsulent Roar Skovmand for at søge et godt råd i en situation, der umiddelbart syntes håbløs.

Dette kan vi nogenlunde slutte os til af et brev, som Lauridsen allerede den 6. marts har ladet Jørgen Diemer skrive til Roar Skovmand. Han havde således fået lov til at komme hjem efter nogle få dage på sygehuset. I brevet giver han

udtryk for forståelse for, at hans kone havde henvendt sig til netop Skovmand og takker for hans venlige forståelse, "... da hun følte, at hun ikke kunne overse vores (Bornholms Højskoles) økonomiske stilling".

Derefter gør han rede for, at situationen takket være ordningen med forsøksudbetaling af statstilskuddet ikke så helt så sort ud, som hans kone havde fået indtryk af. Men han fortsætter så med at redegøre for nogle forhold, der havde betydet stærkt øgede driftsudgifter. Der havde været megen sygdom, specielt forstanderinde Karen Nielsens; på grund af stigende elevtal var der ansat en fuldt lønnet lærerkraft mere, og endelig havde der været store ekstra udgifter til forbedring af lokaler og inventar. Summarisk opgjort havde disse ekstra udgifter beløbet sig til ca. 60.000 kr., men med det aktuelle elevtal og det store kursusarbejde, der blev ud-

ført, mente han, at det egentlige driftsresultat var fint.

Lauridsens vanlige optimistiske syn kan imidlertid ikke tilsløre, at skolens økonomiske situation var meget anstrengt. Likviditeten var mildt sagt ikke god, og som så ofte før måtte de slå sig igennem fra udbetalingen af den ene portion statstilskud til den næste.

Til slut i det omtalte brev bemærker Lauridsen, at lægerne havde forlangt, at han skulle nedsætte sit arbejdstempo. Hvor meget han var med i arbejdet i resten af året fremgår ikke klart. Det ser dog ud til, at han har været med det meste af tiden, og har utvivlsomt haft svært ved at holde et roligere tempo. Efter sygeplejeforskolens afslutning den 20. juni burde de selv havde haft ferie, skriver han. *"Men det kunne der ikke være tale om. Det var kursustid, og den tid kan nok stille krav til al vor evne"*.

Forhandlinger i bestyrelsen

I forbindelse med Lauridsens afgang og ansættelsen af en afløser blev der naturligvis lidt flere forhandlinger i bestyrelsen end sædvanligt.

Officielt meddelte Lauridsen sin afgang under et møde den 8. maj, hvor man ellers mest havde drøftet økonomi og regnskab. På et møde den 10. juni meddelte Lauridsen om ændringer i det påtænkt byggeri af en ny værelsesfløj (jvf. side 35).

På samme møde talte man igen om økonomien og enedes om af hensyn til forstanderskiftet at udnytte retten til statslån fuldt ud på grundlag af ejendomsvurderingen. Derved skulle man kunne opnå yderligere 80-90.000 kr. i lån.

Den 5. august mødtes bestyrelsen

igen og besluttede at tilkalde en af ansøgerne, Svend Aage Bülow, Olle-rup, samt hans kone Agnethe, til en samtale med henblik på ansættelse som forstanderfolk. Men ellers drøftede man fortsat økonomien. Man fornemmer, at bestyrelsen var i en lidt vanskelig situation. Lauridsen havde i ret mange år reelt kørt løbet helt på egen hånd, men nu skulle man søge at skabe ordnede forhold for en afløser. Problemet var, at der skulle rejses et betydeligt beløb både til afvikling af Lauridsens tilgodehavende og til en driftskapital af rimelig størrelse.

Allerede den 10. august havde man så møde med Sv. Aa. Bülow og hans kone. Efter besigtigelse af bygningerne og de mere principielle drøftelser, fremgår det, at Bülow stillede som betingelse, at hans kone ud over at være tilsynsførende ikke blev bundet til arbejde i køkkenet. Det skulle der ansættes kvalificeret personale til, hvilket bestyrelsen var indforstået med. Den forpagtningsordning af kostforplejningen, som Lauridsen hele tiden havde haft, nævnes ikke, men ad anden vej ved vi, at den ønskede Bülow ikke at fortsætte med.

Der blev ikke truffet nogen endelig afgørelse på dette møde, idet bestyrelsen først ville undersøge det økonomiske grundlag for den fremtidige drift nøjere. Men på et nyt møde den 27. august blev det endeligt besluttet at ansætte Bülows. Skæringsdagen blev fastsat til den 1. januar 1965, hvilket Lauridsen tiltrådte. Uden at det nævnes konkret noget sted fremgår det dog klart, at denne dato blev ændret til den 1. december 1964. Omkring denne dato flyttede Lauridsens ud, og Bülows flyttede ind umiddelbart efter. Og dermed

må man sige, at en epoke i Bornholms Højskoles historie var slut, den mest omskiftelige, vanskelige og i visse henseender også mest dynamiske og urolige epoke overhovedet.

Tilbage for bestyrelsen stod stadig at få de økonomiske mellemværender endeligt på plads. Den mødtes igen kort før jul, den 20. december. Der forelå en opgørelse over Lauridsens tilgodehavende, som viste en saldo på 107.520,62 kr., et efter den tids forhold ganske betydeligt beløb. (Det ville have svaret til godt 4 års fuld løn for mig, da jeg selv knap 3 år senere blev ansat). Ud fra det foreliggende materiale kunne man imidlertid ikke danne sig nogen fuldstændigt oversigt over situationen, så det blev overladt et af de senest valgte medlemmer, forretningsfører i Gartnerens Salgsforening, Erik Laursen, at få tingene klaret.

Til det samme møde forelå der tilsagn fra staten om at rykke tilbage i prioriteringen, således at man efter kreditforeningen kunne optage et 2. prioritetslån i Åkirkeby Sparekasse på indtil 142.000 kr. Man var enige om, at der var brug for så meget, som man kunne opnå for at få den nødvendige driftskapital til skolen. Disse penge blev i begyndelsen af det nye år optaget som et almindeligt lån på 82.000 kr., som skulle afdrages med 10.000 kr. årligt, og en kassekredit på 60.000 kr., som skulle nedskrives med 2.000 kr. årligt.

Det videre forløb omkring økonomien er meget uklart, idet der nærmest intet skriftligt findes derom. Jeg har imidlertid fået fortalt, at da det efter nytår 1965 var blevet almindeligt kendt, at der var sket en forandring på højskolen, begyndte adskillige forretningsdrivende at sende regninger på ganske be-

tydelige beløb. Det var regninger, som det i kraft af forpagtningsordningen i hovedsagen påhvilede Lauridsen at betale, men som situationen var, var det ikke så ligetil bare at sende dem videre til ham. Skolen betalte regningerne i løbet af de første måneder af 1965, men de har følgelig betydet et kraftigt indhug i de just optagne lån.

Da bestyrelsen senere på året, den 3. august 1965, igen samledes for at få endelig orden på mellemværendet med Lauridsen, var hans tilgodehavende da også blevet betydeligt reduceret. Det lød nu på 67.169,19 kr., altså godt 40.000 mindre. Men heller ikke dette beløb var der penge til at udbetale. Lauridsen fik et gældsbevis på 67.000 kr., som skulle afdrages med 2.500 kr. om året. Det skyldige beløb skulle være rentefrit i hans levetid.

Jeg har taget hele dette efterspil med for om muligt at bringe et korrektiv til en vistnok almindelig opfattelse af situationen ved Lauridsens afgang. Det ser nemlig ud til, at man specielt i kredsen omkring skolen, men også ude omkring på Bornholm, havde det indtryk, at skolen omsider var kommet i god gænge med en stabil økonomi. Det ovenstående har forhåbentlig vist, at det ingenlunde var tilfældet. Som vi har set, måtte man ved forstanderskiftet begynde med at stifte ny gæld, og den nye forstander måtte i det hele taget overtage en økonomi, der utvivlsomt var langt vanskeligere, end han havde forestillet sig.

Den væsentligste grund til, at Lauridsen fratrådte en måned før oprindelig planlagt er formentlig, at han var blevet kaldet til sognepræst i Velling i Vestjylland. Her virkede han så den følgende

tid - efter sigende på sin meget aktive og kraftige facon. Det var åbenbart umuligt for ham bare at falde til ro og pleje sit svage helbred. Den 10. januar 1966 sagde så hjertet endeligt stop. Han blev kun 56 år gammel.

Efter Lauridsens død slog Kristine Lauridsen sig ned i Osted på Sjælland - i øvrigt fulgt af Maren Ottesen, som også var fulgt med dem til Vestjylland. I Osted levede hun i 25 år og opnåede i følge udsagn fra en af døtrene, Agnes, at få et helt nyt liv blandt nye venner og ligesindede, især blandt mennesker omkring den stedlige Osted Efterskole og i Osted valgmenighed. Hun døde i 1991, 79 år gammel. Maren Ottesen døde tidligere i dette år efter i mange år at have lidt af Parkinsons syge. Hun blev 71 år.

Aksel Lauridsen - forsøg på en vurdering

Det er blevet sagt af en tidligere formand for skolen, Aksel Hjorth, at hvis de ikke havde haft Lauridsen, havde skolen ikke overlevet. Min skildring i det foregående har forhåbentlig også givet indtryk af, at det efter al sandsynlighed var så sandt som det var sagt. Lauridsen kom til en skole i dyb krise, og den vedblev for så vidt at være i dyb krise, men med utrolig stædighed og udholdenhed og en nærmest overmenneskelig arbejdsindsats lykkedes det ham at holde den oven vande. Det kostede ham efterhånden helbredet og - tør man vist også sige - i sidste ende livet.

Man kan så spørge om, hvorfor han gjorde det? hvorfor han nærmest for enhver pris ville holde liv i en skole, der i realiteten ikke længere var baggrund

for? Ethvert almindeligt fornuftigt og nøgternt menneske ville hurtigt have opgivet foretagendet som udsigtsløst.

Men sådan var Lauridsen altså ikke, og man må i hvert fald sige, at vi er nogle stykker, hvis liv havde formet sig anderledes, hvis han ikke havde holdt ud.

Var det så et særlig udviklet tjener-sind, der kendetegnede Lauridsen, eller en usædvanlig ansvarsfølelse over for den skole, han havde påtaget sig at lede?

Jeg vil ikke frakende ham sådanne egenskaber, men jeg føler mig alligevel overbevist om, at den egentlige drivkraft til det hele beroede på noget andet. Han må have været en mand med meget store ambitioner og en stærkt udviklet selvfølelse. Ellers havde det ikke kunnet bære igennem. Det var vel nok på én gang både hans styrke og svaghed. Det gav ham tro på og styrke til foretagendet, men har formentlig også bidraget til at svække hans realitetssans.

Når man efter at have gransket nøjere i historien og kan se specielt alle hans 21 årsberetninger i en helhed, står det da også nogenlunde klart, at han sigtede langt videre end til at få selve skolen til at overleve og fungere tilfredsstillende. Der var også noget andet og mere. Hvad var det da, der var hans videregående ambition med skolen, hans "projekt" om man vil?

I egentligste forstand ser det ud til, at det var den gamle grundtvigske drøm om ved kristelig og folkelig vækkelse at skabe en helt ny tilstand i folket. Det var intet mindre end "Gyldenåret", som Grundtvig taler om i nogle sange og salmer, "... skabe i et gyldenår / gamle Danmark gode kår", som han siger i en sang om kongedømmet og de rådgi-

vende stænderforsamlinger ("Kongehånd og folkestemme" fra 1839). Det var det, der skulle arbejdes for, først og fremmest mere afgrænset her på Bornholm, men også med udsigt videre ud.

Højskolen og dens almindelige virksomhed var naturligvis den afgørende forudsætning for dette videre projekt. Uden den var der ingen mening i at tale om det andet. Højskolen var midtpunkt og samlingssted, det sted hvorfra inspirationen skulle udgå. Den skulle være et *folkeligt kulturcentrum*, som han udtrykker det et sted. Ud fra denne vision søger han så gennem hele sin forstandertid at bygge denne folkelighed eller åndelighed op.

Imidlertid er det sådan, at nok bekender han sig klart og utvetydigt til det grundtvigske, men devisen fra en kendt sang af Grundtvig om, at "*al sand oplysning er mildt og blid*" (fra "Hvad solskin er for det sorte muld"), det man senere har defineret som den indirekte metode, ser i virkeligheden ud til at have ligget ham fjernt. Det er ret sparsomt, hvad han i artikler og årsberetninger gør sig af tanker om at holde højskole, men hvis de få "programerklæringer" skal tages for pålydende, så skulle der meget mere direkte påvirkning til, vækkelse og forkyndelse. Derfor er der også stærke anstrøg af noget autoritært over ham.

Den vigtigste faktor i det storslåede projekt var som nævnt ovenfor selve højskolen og dens daglige virke. For de mere udadrettede bestræbelser mod den bornholmske befolkning var det først og fremmest skolens offentlige møder. Det mest traditionsrige møde, efterårsmødet, bliver udvidet fra to til fire dage. Der bliver lagt et måneds-møde i februar, og åbningsmødet ved

vinter- og sommerskolens start bliver faste indslag. Derved kom de offentlige møder op på et antal, som han syntes var passende, nemlig 12, i gennemsnit ét pr. måned.

For skolens tidligere elever var elev-moderne naturligt nok den vigtigste aktivitet, vinterelevmødet i marts og sommerelevmødet omkring St. Hans. Dertil kom høstfesten den 28. august, som også var hans fødselsdag. Disse møder blev der lagt stor vægt på, og han gav udtryk for stor skuffelse, når det skete, at der var svigtende tilslutning.

Det er utvivlsomt de samme folkelige bestræbelser, der ligger bag, når han afslog at leje skolen ud til rent faglig kursusvirksomhed. Ethvert kursus, af hvad art det end måtte være, skulle have et islæt af højskole i sig for at også denne virksomhed kunne være med til at fremme sagen.

Også hans optagethed af det sydslesvigske spørgsmål og hans formidling af feriepladser for børn derfra må ses i dette videre perspektiv.

Det er givetvis fremdeles de samme forestillinger, der i 1956 får ham til at tale om et 3 måneders fortsættelseskursus for unge, der havde været på andre højskoler. Ligeledes de tanker, han i 1959 gør sig om en månedshøjskole for tidligere elever fra såvel Bornholms Højskole som fra andre højskoler. Som før nævnt forblev alle disse planer imidlertid luftkasteller.

På den tid, altså i slutningen af 1950-erne, kan man af årsberetningerne forstå, at tilslutningen til de offentlige møder allerede i en del år havde været dalende, og fremmødet til elevmoderne stod det heller for godt til med. Meget af det, han havde sat så megen kraft ind

på at bygge op, et nyt åndeligt og folkeligt liv på Bornholm, måtte han således efter forholdsvis få år se var ved at smuldre hen igen.

Og havde Lauridsens forventninger været store, så blev skuffelserne også tilsvarende dybe. Man får tydeligt indtryk af, at han identificerede sit personlige liv fuldstændig med sit "projekt", og derfor måtte det da også føles ekstra hårdt, når han følte sig svigtet, særlig når det var de gamle elever, det drejede sig om. I de sidste mange år er der næsten ikke én årsberetning uden "dybe hjertesuk" eller udtryk for dyb skuffelse over for ringe tilslutning til dette eller hint.

Som det er fremgået af min lange skildring af selve højskolens historie, vil det også være forkert at hævde, at det lykkedes ham få den arbejdet op til en velfungerende skole med en betrygget fremtid for sig. Med sin utrolige virketrang og arbejdsevne, og sin personlige offervilje også på det økonomiske område, fik han den reddet igennem, men egentlig heller ikke mere.

Trods det nærmest heroiske i hans indsats, forekommer der mig derfor at hvile et skær af tragedie over hans sidste år. Han blev på grund af helbredet tvunget til at gå af, men han ville vist gerne være blevet og kæmpet videre.

På den anden side kan man sige, at det, at han blev tvunget væk fra højskolearbejdet, medførte, at han blev forskånet for flere nederlag og skuffelser. Allerede fire år efter hans afgang måtte sygeplejeforskolen lukke. Samtidig satte problemerne med ungdomsoprøret ind og i kølvandet på det en masse andet med narkotika og alkohol. Over for alt det var han temmelig sikkert kommet til kort (ligesom alle os andre for dens sags skyld). Det meste af alt det andet, han kæmpede for, er også efterhånden ganske stille ebbet ud, og selve højskolen - forstået i bredere almindelighed - kom snart efter ind i en omfattende forandringsproces, der medførte, at den i realiteten blev til noget helt andet, end den i over 100 år havde været.

Ekkodalen i snevej 1958

Foredragsholdere ved skolens offentlige møder 1955-64

1955

Åbningsmødet for vinterskolen. Lauridsen om det forestående jubilæumsår for højskolebevægelsen på Bornholm, og Anna Sophie Seidelin, der holdt foredrag om eftermiddagen og fortalte om aftenen.

Adventsmødet: Pastor Thorsager, Åkirkeby, og valgmenighedspræst Gregersen. Om aftenen læste Lauridsen op af Martin A. Hansen.

1956

Nytårsmødet: Forfatteren Gustav Barfod om aktuel udenrigspolitik, og forstander Frede Bording, København, om den danske børneskole.

Februarmødet: Fuldmægtig Johansen, Grosserersocietetet, og pastor Evald Kristensen.

Som omtalt i det foregående blev der fra 1956 ikke holdt nogen sommerskole. Derfor bortfaldt åbningsmødet for denne, og der blev tilsyneladende ikke holdt noget andet møde til erstatning for det.

Sommerelevmødet: Lærerne Erling Kristiansen, Ingebjørg Brimnes og Karla Frederiksen og Lauridsen talte alle med udgangspunkt i jubilæumsåret for højskolen. Om aftenen var der oplæsning, recitation og sang af skuespillerinden Ellen Reenberg Dich.

Efterårsmødet (3 dage): Højskolelærer Holger Kjær, Askov, lærer Kr. Larsen, Holme Olstrup, fru Lis Starcke og professor Bent Noack, København.

Højskolens jubilæumsfest, som holdtes 4. og 5. november og dermed

erstattede åbningsmødet for vinterskolen. Den første dag blev der holdt foredrag af undervisningsminister Julius Bomholt og forstander J. Th. Arnfred, Askov. Den anden dag talte statskonsulent Roar Skovmand.

Adventsmødet: Præsterne Thorsager og Gregersen.

1957

Nytårsmødet: Overrabiner dr. Marcus Melchior og forfatteren Gustav Barfod.

Februarmødet: Viceforstander Folmer Johnsen og pastor Evald Kristensen.

Sommerelevmødet: Karla Frederiksen, Gunnar Andreasen, forstander Peder Pedersen og Erling Kristiansen.

Efterårsmødet (som på grund af strukturændringen på vinterskolen med 6 mdrs. kursus fra 2. oktober fra dette år blev flyttet til midten af oktober og dette år kun var på 2 dage):

1. dag, lørdag: Lektor dr. phil. Frederik Nielsen om det litterære syn på kvinden gennem århundrederne, "*Eva bliver menneske*", og Lauridsen over emnet: "*Hvilke krav må vi stille til os selv, om det folkelige liv skal blomstre*". Om aftenen talte Frederik Nielsen igen om nogle af efterårets nye bøger.

2. dag, søndag: Pastor Poul Seidelin, Knebel, over emnet "*Bange - eller ængstede hjerter 1937 og 1957*", og viceinspektør Arne Frederiksen, Nyborg, der talte om fængselsvæsen og fængselsforsorg.

Åbningsmødet for vinterskolen: Pastor Ottosen, Rønne, som talte om middelalderen med dronning Dagmarskikkelsen som det samlende punkt, og Lauridsen, hvis emne var "*En folkelig linie i nyere dansk litteratur*".

Adventsmødet: Som sædvanlig præsterne Thorsager og Gregersen.

1958

Nytårsmødet: Uffe Grosen, tidligere forstander på Vallekilde Højskole, der "talte stærkt og levende om vort ansvar for hinanden", og K. B. Andersen, tidligere forstander på Roskilde Højskole, hvis overskrift nævnes kunne have været "Ikke efter børns ønsker - men efter deres behov", om børns og unge opdragelse og uddannelse i den nye tids velfærdsstat. Om aftenen fortalte Grosen om Argentina, og K. B. Andersen om en rejse i U.S.A.

Februarmødet: Adjunkt Preben Askgaard, København, om udenrigspolitiske spørgsmål, og viceforstander Folmer Johnsen, hvis foredrag handlede om kvinden, specielt nogle tanker om hendes særlige egenskaber i forholdet til og samspillet med manden. Det hedder, at foredraget gav genklang videre ud og ytrede sig i en slags modsigelse.

Sommerelevmødet: Det hedder, at der holdtes korte foredrag af Lauridsen, lærer Vagn Andersen og forfatterinden Karla Frederiksen. Om aftenen var der koncert med et strygeorkester og opera sanger Niels Brinker.

Efterårsmødet, som igen var på 4 dage, 9. - 12. oktober:

1. dag, torsdag den 9.: Dr. Bolvig-Hansen, Rønne, der talte om mentalhygiejne og livskunst, og forstander Otto Krabbe, Kristeligt studenter-settlement, København, som talte igen om fredagen. Han beskæftigede sig i de to foredrag med det tæt befolkede Vesterbro-kvarter i København og de mange sociale problemer, der knyttede sig der-

til. Om aftenen torsdag talte Lauridsen om Jakob Knudsen og læste af hans værker.

2. dag, fredag den 10.: Som nævnt Krabbe igen og højskolelærer Jørgen Diemer Petersen, der talte om baggrunden for USA's politik.

3. dag, lørdag den 11.: Redaktør Jacob Kronika, Flensborg, som holdt to foredrag og endnu et dagen efter, og pastor Ejnar Brandt Nielsen, Fredericia. Kronika talte først om "Den sidste Slesviger", Nicolaj Kristian Nielsen, og gennem denne livshistorie også om Sydslesvig. Om aftenen talte han om oplevelser fra sin barndom i Flensborg og frem til årene før og under krigen i Berlin. Brandt Nielsens foredrag var et personligt indlæg om valg- og frimeghedernes aktuelle stilling.

4. dag, søndag den 12.: Som nævnt Jacob Kronika igen, hvor han tegnede et situationsbillede fra 1942 i Berlin, og beskæftigede sig specielt med forfatteren Jochen Klepper og hans families skæbne. Efter ham talte højskolelærer Juul Andersen, Askov, og han talte igen om aftenen. Hans emne var storpolitik.

Der nævnes ikke noget åbningsmøde for vinterskolen dette år. Men adventsmødet nævnes, og på det talte biskop Fuglsang Damgaard, København.

1959

Nytårsmødet: Forfatteren Palle Lauring, der talte om historie og historieskrivning, og civilingeniør Jørn Klindt-Jensen, der talte om begivenhederne på Bornholm i 1658, da øen i ca. 9 måneder hørte under Sverige.

Februarmødet: Pastor Fenger, København, talte om det gamle og det nye Grønland, og om aftenen genfor-

Fra et 4 H kursus vinteren 1956

talte han grønlandske myter og eventyr. (Det var netop i de dage, da man måtte opgive videre eftersøgning af grønlandsskibet "Hans Hedtoft". Det viste sig senere, at en tidligere elev, Rig-mor Olsen fra Vassegård i Pedersker, havde været med). Februarmødets anden taler var Højskolebladets redaktør, forstander Poul Dam, hvis emne var "Tradition og fornyelse i vort folkelige liv".

Sommerelevmødet: Stiftsprovst Pontoppidan Thyssen, Jørgen Diemer Petersen og Lauridsen.

Efterårsmødet, som dette år var flyttet tilbage til september, men var skåret ned til én dag, søndag den 20. Talerne var minister i trekantregeringen Viggo Starcke og forstander Johannes Møller.

Månedsmødet i november: Lærer på Den frie Lærerskole i Ollerup Niels Marinus Jensen, som talte om "Mennesket i velfærds-kulturen", og Jørgen Diemer Pe-

tersen, der talte om "Ungdommens problemer i vor tid".

Adventsmødet: Pastor Fester Thyssen, Åkirkeby, og Lauridsen. Om aftenen fortalte præsten for den romersk-katolske menighed, pastor d'Auchamp, Åkirkeby, om Frans af Assisi og viste lysbilleder dernede fra.

1960

Nytårsmødet: Redaktør Chr. Winther fra Danmarks Radio, der holdt et storpolitisk foredrag, og Ulrik Uhrskov, der fortalte om rejser i Grækenland og om det græske folk i dag. Han viste to farvefilm dernede fra. Om aftenen fortsatte Chr. Winther med at besvare spørgsmål om stormagternes politik.

Februarmødet: Der var truffet aftale med udenrigsminister Jens Otto Krag, men han måtte melde afbud. I stedet

fortalte pastor C. V. Røboe Dam fra Klemsker om dansk kirkeliv i Sydslesvig, og forfatteren Erik Aalbæk Jensen, der på det tidspunkt var ansat ved fjernsynet; han talte om - som han selv havde udtrykt det - det ubehagelige begreb "opdragelse".

Jens Otto Krag ville imidlertid gerne holde sin aftale, og han fandt så ud af, at det var skudår, så februar havde en dag mere. Det blev derfor til, at han kom den 29. Han beskæftigede sig i sit foredrag mest med Danmarks tilslutning til frihandelsområdet, EFTA. Der var stor begejstring for hans foredrag, og der blev senere talt om hans store pædagogiske evner.

Sommerelevmødet: Birgit og Jørgen Diemer Petersen og Lauridsen.

Efterårsmødet - 2 dage, den 17. og 18. september: Højskolelærer Juul Andersen, Askov, seminarirektor Morten Bredsdorff, Vordingborg, og tidligere forstander på Brandbjerg Højskole Bernhard Jensen.

Novembermødet: Jørgen Diemer Petersen og pastor Aage Poulsen, Ibsher, som talte om indtryk fra en rejse i USA.

Adventsmødet: (Der er her tilsyneladende sket en fejl, idet han skriver adventsmødet den 9. januar. Det må være nytårsmødet 1961, der menes, og adventsmødet er således gledet ud af skiltringen).

1961

Nytårsmødet: Redaktør Jørgen Schleimann, København, der talte om situationen i Afrika og specielt i Congo, hvor det netop på den tid i særlig grad "brændte på". Anden taler var professor Bent Noack, også København, der

talte om "Jøderne og os". Det var særlig om jødernes historie og religion og disse forholds betydning for det aktuelle politiske og militære spil i Mellemøsten, altså omkring staten Israel.

Februarmødet: Pastor emeritus J. Langhoff, som talte over studier omkring trosbekendelsen, og undervisningsinspektør for forswarets civilundervisning, Jørgen Bøgh, der talte om ungdommens problemer angående uddannelse og placering i samfundet.

Sommerelevmødet: denne gang nævnes de korte foredrag kun generelt, men man kan forstå, at det fortsat er nogle skolens lærere, der holder dem.

Efterårsmødet: Forstander Bøgh Andersen, Jaruplund Højskole, holdt to foredrag, hvoraf det første havde titlen "*Tyske traditioner og nutid*"; det andet omtales ikke, men har formentlig også handlet om forhold omkring grænselandet. Redaktør Per Møller fra radioen talte om aktuelle storpolitiske spørgsmål. Birgit Diemer Petersen talte om Henning Ipsens bog "Det Herrens år", og Lauridsen talte ud fra Nis Petersens bog "Sandalmagernes gade".

Novembermødet: Chefredaktør ved Kristeligt Dagblad, Bent A. Koch og Jørgen Diemer Petersen.

Adventsmødet: Pastor Fester Thyssen, Åkirkeby, og Lauridsen.

1962

Nytårsmødet: Amtmand Niels Elkær-Hansen, Rønne, og folketingsmand H. Larsen-Bjerre, også Rønne.

Februarmødet: Forstander Knud Hansen, Askov, og en af højskolens lærere, Aksel Balle Hansen.

Sommerelevmødet: Jørgen og Birgit Diemer Petersen og Lauridsen. Om af-

tenen oplæsning af skuespiller Paul Schleisner.

Efterårsmødet: Redaktør Adolf Rastén fra radioen, højskolelærer Daniel Petersen, Herning Højskole, og valgmenighedspræst Mandøe fra Vartov i København.

Novembermødet: Magister fru Henry Harald Hansen, København, der talte om det kurdiske folk, som lever i Irak, og som hun havde studeret specielt. Anden taler var pastor Chr. E. Jepsen, Østermarie, der talte om den danske koloni i Argentina, hvor han selv havde virket som præst.

Adventsmødet: Pastor Fester Thyssen, Åkirkeby, og Erling Kristiansen, der samme sommer var blevet ordineret til valgmenighedspræst.

1963

Nytårsmødet måtte aflyses på grund af snestorm.

Februarmødet. Til det kunne de tale-re, der var truffet aftale med, ikke nå

Ankomst af nye kursister 1958

frem på grund af vintervejret, men pastor Jørgen Ottosen, Vestermarie, og Jørgen Diemer Petersen trådte til og reddede mødet.

Sommerelevmødet: fem korte foredrag af skolens lærere.

Efterårsmødet - 21. og 22. september: Forstander Damgaard Nielsen, Ryslinge Højskole, og højskolelærer dr. Holger Kjær, Askov. De holdt hver to foredrag.

Novembermødet blev sløjfet dette år.

Adventsmødet: Pastor Fester Thyssen, Åkirkeby, og Erling Kristiansen.

1964

Nytårsmødet: Redaktør Gustav Barfod, København, der talte om udenrigspolitiske emner, og overbibliotekar Kallmoes, Rønne, der talte om nyere litteratur.

Februarmødet blev opgivet, fordi talerne sendte afbud.

Sommerelevmødet: Birgit og Jørgen Diemer Petersen og Lauridsen.

Efterårsmødet. Det ser nærmest ud til, at Lauridsen har glemt at omtale efterårsmødet. I nogle generelle betragtninger om mødevirksomheden nævner han, at de havde nøjedes med ét foredrag de to eftermiddage, men ellers omtales det ikke. I Bornholms Tidende er der et referat af valgmenighedens efterårsmøde, men ikke andet.

Heller ikke adventsmødet nævnes. Det må have ligget netop i de dage, hvor der var forstanderskifte.

Bilag med elevtal, regnskabsoversigter m.m.

Antallet af højskoleelever på vinterholdene 1955-64

år	6 mdr.	5 mdr.	3 mdr.	i alt
1955-56	—	7	9	16
1956-57	—	6	10 + 2 fra feb.	18
1957-58	2	9	10	21
1958-59	7	4	24	35
1959-60	11	0	5	16
1960-61	9	4	3	16
1961-62	6	4	3 + 6 (2 mdr.)	19
1962-63	14	5	1	20
1963-64	16	2	10	28
1964-65	15	4	(5)	24

Tallene er baseret på antallet af navne i elevprotokollen. Om enkelte af eleverne evt. skulle være rejst i utide fremgår ikke. Antallet af elever i alt gælder naturligvis kun fra januar og i de to tilfælde fra februar.

Timelærere på højskoleholdene,

som ikke er nævnt i det foregående:

regskabsfører E. B. Larsen
 pastor Poul d'Auchamp, Åkirkeby (den katolske kirke)
 konsulent Per Rubow, Rø
 lærer Oluf Brahms
 fru Jonna Kristiansen, Neksø (Erling Kristiansens kone)

Antallet af sygeplejeelever 1959-64

År	Antal forår	Antal efterår
1959	—	14
1960	—	9
1961	4	21
1962	4	29
1963	14	37
1964	25	31

Fagfordeling og timetal på sygeplejeforskolen 1959.

Fag	Timetal Under-visning	Timetal Demonstrationer og øvelser
Fysik	25	20
Kemi - organisk og uorganisk	35	20
Anatomi	23	14
Fysiologi	23	3
Patologi	10	3
Arvelighedslære	10	
Bakteriologi	30	
Hygiejne	15	
Ernæringslære	20	
Samfundslære	38	
Sundhedsvæsenets hist. udvikl. (herunder sygeplejens historie)	40 (26)	
Nødhjælp, bind- og bandage samt kunstigt åndedræt	8	12
Almindelig sygeplejelære	22	23
Beskæftigelsesterapi	6	14
Studievejledning		5
Studiebesøg		10
Studiekredsarbejde		30
Fagstile		20
Legemsøvelser		29
Dansk	60	
Regning	60	
Historie	40	
Litteratur	40	
I alt	505	203
	Alt i alt	708

De fire sidstnævnte fag, dansk, regning, historie og litteratur, kunne højskolen selv råde over, men det skal tilføjes, at fagene dansk og regning også var eksamensfag. Timetallene gælder naturligvis for hele forløbet på 20 uger, hvilket giver et gennemsnitligt ugentligt timetal på ca. 35.

Faglærere på sygeplejeforskolen,

som ikke er omtalt i det foregående:

lærer Kjeld Alstrup, Åkirkeby
læge A. Asvarisch, Åkirkeby
læge J. Korsgård Andersen, Åkirkeby
overlæge Richard Knoop
læge Ruth Rasmussen
viceinspektør Arne Frederiksen, Nyborg
sundhedsplejerske Lisbeth Ilsøe, Åkirkeby
fysioterapeut Eva Haagenzen
beskæftigelsesterapeut Ellen Ibsen
bibliotekar Poul Kalmoes, Rønne
lærer Oluf Brahms
sygeplejelærerinde Gudrun Phil Poulsen
instruktionssygeplejerske Dagny Jensen

Højskolens bestyrelse og repræsentantskab efter fundatsændringen 1962.

bestyrelsen:

plantagejer Axel Hjorth, Langedeby, Bodilsker (formand)
sognerådsformand Thorkild Skovgaard, Søholm, Vestermarie (kasserer)
fhv. gårdejer Edvard Kofoed, Haslevej, Rønne
folketingsmand Conrad Kofoed, Bakkegård, Olsker
folketingsmand H. Larsen-Bjerre, Lærkevej, Rønne

repræsentantskabet:

gårdejer Karl Henrik Hansen, Strandbygård, Østerlars (formand)
avlsbruger Olaf Henriksen, Lykkebo, Vestermarie
gårdejer Henning Dahl, Ny Elleskov, Østerlars
gårdejer Svend Aage Munch, St. Loftsgård, Pedersker
gårdejer Johannes Kofoed, Bolbygård, Klemensker
gårdejer Anker Hansen, Pilegård, Rø
gårdejer Philip Kofoed, Langedeby, Bodilsker
Landsretssagfører Knud Frederiksen, Kgs. Lyngby
viceinspektør Arne Frederiksen, Nyborg
højskoleforstander N. Bøgh Andersen, Jaruplund, Sydslesvig
biskop H. Dons Christensen, Ribe
valgmenighedspræst Helge Grell, Herning
frimenighedspræst Henning Larsen, Klim
højskolelærer Holger Kjær, Askov
sognepræst Vilhelm Gregersen, Pjedsted

Det store byggeprogram 1959-62 - omkostninger og finansiering

(alle beløb afrundet til hele 100 kr.)

Udgifterne til selve byggeprogrammet:

Den nye vestfløj..... 227.200 kr.
Lærerboligen 49.500 kr.
Demonstrationslokale 50.300 kr.
Foredragssal og mellembbygning ... 58.800 kr.
Diverse ombyggn., kloakering m.v... 66.500 kr.
Fast inventar..... 19.200 kr.
Løst inventar..... 7.200 kr.
Have- og vejarbejde 3.200 kr.

I alt 481.900 kr.

Dertil kom udgifter til

tegninger 2.000 kr.
og honorarer til arkitekten 25.100 kr.
ingeniør 8.300 kr.
sagfører..... 1.000 kr.
revision 700 kr.

Alt i alt 519.000 kr.

Opgørelse over de løbende udbetalinger i de pågældende finansår

I disse tal er også medregnet udgifterne til Hvide hus, moderniseringen af køkkenet m. v.

Finansår	Udgifter til håndværkere og leverandører	Honorarer til arkitekt m.v.	Omkostninger vedrørende finansiering
1958-59	—	1.100 kr.	—
1959-60	258.800 kr.	9.900 kr.	1.700 kr.
1960-61	37.300 kr.	3.400 kr.	3.200 kr.
1961-62	93.200 kr.	3.800 kr.	1.000 kr.
apr.-okt. 62	83.800 kr.	17.500 kr.	55.500 kr.
I alt	573.100 kr.	35.700 kr.	61.400 kr.
		Alt i alt	670.200 kr.

Det store beløb på 55.500 kr. under finansieringsomkostninger angives for størstedelens vedkommende at hidrøre fra kurstab af kreditforeningslån.

Til det samlede beløb på 670.200 kr. skal lægges renterne af de foreløbige byggekreditter. Disse er af skolens revisor beregnet til 26.800 kr. for tiden frem til 1. april 1961. For de næste 1½ år foreligger ingen opgørelser, men da de reelle udgifter i hvert fald ikke er blevet mindre, skal vi nok regne med en yderligere merudgift til disse renter på omkring 40.000 kr.

De totale omkostninger kommer derved op på

737.000 kr.

Faste lån til finansiering af byggeprogrammet 1959-62

Lån	Dato for udbet.	Beløb
Amtsgaranteret lån	22/10 1959	105.000 kr.
Afdragsfrit statslån	29/1 1960	150.000 kr.
Tillæg til statslån	24/11 1960	30.000 kr.
Rest af statslån	8/7 1961	7.500 kr.
Nyt afdragsfrit statlån	23/10 1962	164.200 kr.
Kreditforeningslån	23/10 1962	250.000 kr.
I alt		706.700 kr.

Som det ses dækkede låntagningen ikke de samlede udgifter på 737.000 kr. Der kom til at mangle godt 30.000 kr. Men som beskrevet i selve fremstillingen (side 27) beløb de yderligere udgifter sig til i alt 77.300 kr., altså endnu ca. 47.000 kr. - beløb, som måtte betales med endnu et lån på 25.000 kr. og ellers de løbende kassekreditter.

Udsigt over frugthaven en vinterdag 1956. Den blev plantet 1899. I dag er der ét æbletræ tilbage.

Et kig frem til i dag

Aksel og Kristine Lauridsens afløsere blev som tidligere nævnt Svend Aage Bülow og hans kone Agnete. Han kom fra en lærerstilling på Den frie Lærerskole i Ollerup, men havde i øvrigt mange års virke på forskellige højskoler bag sig.

Straks efter Bülows tiltræden presede såvel lærere som elever på for at ændre i undervisningsstrukturen. Det blev prøvet allerede fra januar 1965, hvor man indførte tre såkaldte liniefag med *kunst*, *naturfag* og *engelsk*. Der blev afsat to timer hver dag til denne undervisning, 12 i alt pr. uge. Denne liniefagsstruktur har været et bærende element på de almindelige højskolehold lige siden.

Den 1. august 1967 kom jeg selv ind i billedet, idet jeg bl.a. skulle overtage engelsklinien.

Allerede i 1968 måtte sygeplejeforskolen opgives på grund af manglende tilslutning, og dermed faldt grundlaget for naturfagslinien også væk.

Nogle få år før var man imidlertid begyndt at holde sommerkursus for pensionister på højskolerne. Bornholms Højskole var med allerede fra sommeren 1965 med et enkelt kursus, og i årene efter blev det til flere. Navnet blev dog hurtigt ændret til ældrekurser. Da sygeplejeforskolen ophørte, endte det med, at hele sommeren blev helliget denne virksomhed. Det er fortsat lige siden, ind imellem suppleret af andre kursus, f. eks. for Dansk Blindsamfund.

Svend Aage Bülow fratrådte 1. maj 1970 for at blive valgmenighedspræst i Bøvlingbjerg. Hans afløser blev Kjeld

Hansen, gift med Ingrid, som havde været elev på skolen i 1949. De havde også en del års virke på højskoler og efterskoler bag sig.

I Kjeld Hansens første tid, 1973-74, blev endnu et stort byggeprogram ført ud i livet, nemlig de ti små elevhuse syd for det gamle skolekompleks, samt en ny varmecentral, som skulle forsyne hele skolen med varme.

Kunstlinien og engelsklinien fortsatte som før - nogle år senere suppleret af en tekstil- og vævelinie. I 1976-78 var der også en journalistiklinie.

I 1978 ændredes linierne til udelukkende at være kreative fag, og sådan har det været siden. Om sommeren kom antallet af ældrekurser efterhånden op på 12 hvert år.

I Kjeld Hansens sidste år blev så endnu et stort byggeri udført, nemlig den nye køkken- og spisesalsfløj i forlængelse af den gamle hovedbygning.

Kjeld Hansens første kone, Ingrid, døde efter lang tids sygdom i 1977. Et par år senere blev han gift igen med Jytte Asnyg. De fratrådte med pension ved udgangen af 1987.

Fra nytår 1988 tiltrådte Bente og Karsten Thorborg som nyt forstanderpar. De kom begge fra lærerstillinger på Uldum Højskole. Af anlægs- og byggearbejder fra deres tid er et stort solvarmeanlæg og en næsten total renovering af elevværelserne i den gamle hovedbygning de vigtigste ting.

Med hensyn til undervisningen er de kunstneriske fag udbygget yderligere, og om sommeren er der kommet vandrekurser ind som en væsentlig ny skabelse. Ellers henviser jeg til Karsten Thorborgs årsberetning i nærværende årsskrift.